K Ü L Ö N N Y O M A T
MAKÓ MONOGRÁFIÁJA. 6. KÖTET
Makó története 1920-tól 1944-ig
Szerk.: TÓTH FERENC. MAKÓ, 2004

Forgó Géza

A közegészségügy

MAKÓ
2004

Közegészségügy

„Városunk közegészségügyi viszonyai nem jobbak, de nem is rosszabbak az alföldi városok átlagos közegészségügyi viszonyainál" – írta Diósszilágyi Sámuel 1929-ben. Állítását elfogadhatjuk a korábbi időkre is, amelyekről kevés adattal rendelkezünk. Tudjuk, hogy a császári katonaság kórházat rendezett be a városban 1705–06-ban, és valószínűleg a német tisztek hoztak magukkal korszerű egészségügyi ismereteket is. A kórházból később – jellemző módon – kocsma lett.[1]

A gyógyítás kezdetleges alapokon, elsősorban népi tapasztalatokon nyugodott. Volt a vármegyében és a városban is orvos. 1785-ben Makón két sebész-borbély működött, mindketten Németországból érkeztek. Bábák és kisegítőik öten dolgoztak. Erről az évről írta jelentését Rigler Zsigmond Csanád vármegye tisztiorvosa. Szerinte a „leggyakoribb betegségek különleges okai főképpen a levegőben, az evésben, az ivásban és a mozgásban keresendők." Bár mai szemmel lesújtó állapotokat mutat be, mégis a betegségek kezelései a kor színvonalán állhattak, és ekkor, még az orvosok is ismerték és alkalmazták a hagyományos gyógymódokat.[2]

A Makón tartózkodó orvosok mindegyike tudta, hogy nem csak a szakszerű ellátásra van szükség, de a nép okítására is, hogy elűzzék az „orvosok és patikától való iszonyt, így a kötés, rontás, igézés, ráolvasás, nyakbakötés babonáját"– írta Cseresnyés Sándor Csanád és Csongrád vármegye tisztiorvosa 1829-ben.[3]

A kiegyezést megelőző évtizedekben már tudták, hogy a közegészségüggyel foglalkozni kell, de a lassú fejlődés csak 1867 után indult meg. Megépült a kórház, egyre több orvost és gyógyszerészt tudott eltartani Makó. Az orvostudományok is jelentősen előreléptek és az ország gazdagodásával egyre több forrás jutott az egészség védelmére. Az első világháború utáni évtizedek a gazdasági nehézségek ellenére fejlődést hoztak.

A közegészségügy Makón

Joó Imre megyei tiszti főorvos jelentése szerint 1920-ban Makó általános közegészségügyi helyzete kielégítő. Áttekintése szerint tavasszal, ősszel és télen a légzőszervek heveny, hurutos és az izületek-izmok megbetegedései szokásosak. Nyáron az emésztőszervek heveny, hurutos betegségei a jellemzők. Fertőző betegségek járványszerűen nem léptek föl, csak szórványosan. Közülük szamárhurutban meghalt négy,

[1] Borovszky Samu 1896. 1. 315.
[2] Rigler Zsigmond 2002. 9.
[3] Cseresnyés Sándor 1852. 13.

kanyaróban egy, hasi hagymázban négy és vérhasban szintén négy gyermek. A toroklobból mindenki fölgyógyult.[4]

A fertőző betegségek közül legtöbbször a hasi hagymáz, a vörheny, a kanyaró, a roncsoló toroklob és a szamárhurut járvánnyal kellett szembenézni. A hasi hagymáz ellen a betegek elkülönítésével és fertőtlenítésével (gőzfertőtlenítő gépekkel és formalinnal) küzdöttek. A nagyobb járványokat tudatos védekezéssel sikerült elkerülni. Tíz év alatt 44 halálos áldozata volt.[5]

A vörhenyt, kanyarót és szamárhurutot óvodai- és iskolai gondnak tartották, ezekben 1920–1929 között 31 gyerek halt meg. Kanyaró miatt többször zárták be az iskolákat. Így 1931-ben is, amikor 200 fölött volt a fertőzött gyermekek száma. A roncsoló toroklobnál a helyzet rosszabb volt, miatta 19 gyereket temettek. Némelyik fertőzés ellen már védőoltásokat alkalmaztak, de a szülők kezdetben gyanakodással fogadták. Pl. 1933-ban a diftéria elleni oltásra 3000 gyermekből csak 875-öt vittek el. 1935-től bevezették a tífusz elleni kötelező oltást is.[6]

A fertőző betegségek okozta halálozási arányszám viszonylag alacsony volt: 1920–23-ban 0,5‰, 1924–27-ben 0,6‰, 1928–32-ben 0,6‰.[7] A fertőzött házakba közegészségügyi őr vonult ki fertőtleníteni, gyakran városi hajdúk vagy tűzoltók segítségével, bár nekik hiányoztak a megfelelő ismeretek, ezért saját magukat is veszélyeztették.[8]

Súlyos bajokat okozott a trachoma, amely miatt a város egy rossz állagú, 3-4 tenyérnyi ablakkal rendelkező épületet bérelt, ahol a pácienseket hetente háromszor kezelték. A születések és halálozások aránya pozitív 1920-ban. A születések száma 927, a halálozásoké 675 volt. Legtöbben aggkórban (94), gümőkorban (73), veleszületett gyöngeségben (52), szívbajban (57), bélhurutban (47), rákban (29) hunytak el, de volt elmebaj, agyhártyalob, hashártyalob, érelmeszesedés, veselob, gerincsorvadás, bélelzáródás, üszkösödés, vízkor, májlob, gyomorfekély és 35 halvaszületés is.[9]

Nagy gondot jelentett – főleg nyáron – a sok csecsemőhalál. Az 1920-as években az országos átlagnál rosszabb eredményekhez főleg a „veleszületett gyöngeség" és az emésztőszervek betegségei járultak hozzá. Ez utóbbi elsősorban a helytelen táplálásból következett. Joó Imre szerint: „Minél nagyobb a kultúra, annál jobb a csecsemőhalálozás (kisebb), és minél kisebb a kultúra, annál rosszabb (nagyobb a csecsemőhalálozás)".[10] A háború után a Stefánia Szövetség ért el kiemelkedően jó eredményeket a csecsemő- és gyermekhalandóság visszaszorításában.

Sokan küzdöttek a tüdővésszel. Makón 10 évi adat alapján 1 évre és 1000 lakosra számítva a tuberkulózis halálozási száma 2,17‰ volt. Míg 1926-ban 2,5‰, 1928-ban 2‰, addig 1932 már csak 1,3‰, ami országosan is jó adatnak minősült: Makó a második helyen állt ebben a szomorú versenyben. A betegség elsősorban a napszámosok és iparosok között pusztított, de a tisztviselőcsaládok sem érezhették biztonságban magukat, főleg ha 15–25 év közöttiek voltak. Ennél idősebb korban kisebb arányokat mutatott a megbetegedés. A tuberkulózist szociális és társadalmi jelenségnek tekintették: „gyógyul, ha a gyógyulás feltételei megvannak". Terjedésében a higiénia hiánya, a

[4] ML Tan. ir. 1921. 1325.
[5] JOÓ IMRE 1931. 26–27.
[6] Im. 1931. 26–27.; M FrÚ 1933. nov. 8.; MFrÚ 1933. máj. 3.
[7] PETRILLA ALADÁR 1936. 142.
[8] ML Tan. ir. 1921. 1325.
[9] Uo.
[10] JOÓ IMRE 1931. 11.

rossz táplálkozási és lakásviszonyok egyaránt szerepet kaptak.[11] Nyílt tuberkulózisban szenvedőnek nyilvántartottak átlag 29 főt, de a valódi adat ennek többszöröse lehetett. Purgly Emil főispán mindenesetre mozgalmat indított 1929-ben a beteg gyerekek elhelyezésére, de Makóról csak ketten kaptak szanatóriumi beutalást.[12] A tuberkulózis elleni BCG-védőoltásokat 1935-től alkalmazták. A Stefánia védőnői adták be a csecsemőknek.[13] A társadalom elég nehezen birkózott meg a problémával, és határozta el tüdőgondozó intézetek fölállítását.

Makói orvosok 1876–1901-ben

Fölső sor: Molitórisz Kálmán, Dózsa Lajos, Vendel János, Sas Barna, Paku Imre
Középső sor: Fried Ármin, Hubert Mihály, Divald Károly, Istók Barnabás, Hoffer Lipót
Alsó sor: Papp Mihály, Hoffmann Antal, Sekl György (?), Hősz Mihály

Ebben a korszakban kezdtek fölfigyelni – főleg a gyomor és a méh megbetegedéseiben – a rák fokozott megjelenésére és az általa okozott halálozások emelkedésére. Kezdetben úgy hitték, hogy csak 40 év fölött pusztít, de az 1920-as években tapasztalták a fiatalabb korosztályok megbetegedéseit is nők és férfiak közt egyaránt. Joó Imre tanulmányt is közölt *Adatok a rák elterjedéséhez hazánkban* címmel (Orvosi Hetilap, 1929. 40., 41. sz.), és foglalkozott e kérdéssel a *Csanád–Arad–Torontál vármegyék 10 évi népmozgalmi adatai* című füzetében is. Ebben így írt: „hajlandó vagyok a táplálkozással összefüggésbe hozni a kérdést az Alföldön dívó túlságosan fűszeres (paprika, só, hagyma stb.) főzési mód folytán". A nép körében néhányan az artézi kutak vizét okolták. 1920 és 1930 között 312 halálozásról tudták megállapítani a rákot. Gyomorrák 152, méhrák 42, egyéb (pl. bélrák, végbélrák) 118 esetben.[14] Tóth Zoltán tiszti főorvos 1932. évi jelentésében ez áll: „Európai jelenség, és sokak szerint a faj degenerativ tünete.

[11] Im. 1931. 11.
[12] ML Polgm. ir. 1931. 840.
[13] MÚ 1935. nov. 10.
[14] JOÓ IMRE 1931. 27–29.

Szerény véleményem szerint azonban inkább az orvosi vizsgálómódszerek tökéletesedésének és annak, hogy több beteg keresi fel bajával orvosát, egyenes folyamánya" a megbetegedések szaporodása.[15] Az 1931. évről szóló polgármesteri jelentés szomorúan állapította meg: „Amit a tuberkulózisban nyerünk, úgy látszik a rákban fogjuk elveszíteni."[16]

Különösen sokan szenvedtek és haltak meg különféle szívbetegségekben. Ezekért a háborút és az utána átélt izgalmakat okolták. Legtöbbjüket a „szervi szívbaj" vitte el, és ezért a csúzos bántalmakat és előidézőjét, a nedves lakásokat hibáztatták.[17]

A tüdőgyulladás előfordulása összefüggött az influenza- és a spanyolnáthajárványokkal, de minél közelebb volt a megfelelő orvosi segítség, annál többeket tudtak meggyógyítani.[18] Tarnay Ivor alispán intézkedésére a polgármester körrendeletet adott ki az influenza terjedésének meggátlására. Ebben főleg a helyes higiéniai magatartásról volt szó: „Aki pedig köhög vagy tüsszent, az tartson az orra, szája elé zsebkendőt. Aki pedig ezt magától nem teszi meg, azt figyelmeztetni kell. Kezünket ilyen helyről hazatérve mossuk meg. Étkezés előtt is mossunk kezet, és szájunkba ne nyúljunk tisztátalan kézzel. Általában kövessük a tisztaság követelményeit."[19]

Dr. Tóth Zoltán

Sokan haltak el agyvérzésben, főleg a 70–80 év közötti korosztály. Leginkább a megfelelő anyagi viszonyok között – és igen jól: hússal, borral és pálinkával élő, no és pipázó – kisbirtokos férfiak számíthattak rá, de a nők is.[20]

Az egészségügyi helyzet részben Makó természeti viszonyaival, mai szemmel eléggé lesújtó urbanizációs helyzetével és kulturális viszonyaival hozható összefüggésbe. A város utcái nyáron porosak, ősztől sárosak voltak. A budapesti egészségügyi főfelügyelő 1924-ben kifogásolta az utcákon fölgyülemlő poshadó vizeket és a korszerű

[15] ML Polgm. ir. 1932. 365.
[16] ML Polgm. ir. 1932. 355.
[17] JOÓ IMRE 1931. 29.
[18] Im. 1931. 30.
[19] ML Polgm. ir. 1932.
[20] JOÓ IMRE 1931. 30–31.

járványkórház hiányát. E célból a város egy düledező tanyát bérelt, ahol egyetlen földes szobában helyezték el a betegeket. A vágóhídi állapotokat különösen fölháborítónak ítélte a főfelügyelő, mert a padozat szétrothadt, nem volt egészséges víz a tisztántartásra, és a csatorna is eltömődött. Elégedetlen volt a bordélyházi viszonyokkal is, mert szerinte elősegítette a nemi betegségek terjedését. Általában 8–15 között volt a férfiak igényeit „ellátó" – a rendőrség által nyilvántartott – kéjnők száma. Őket viszont a városi tisztiorvos minden szerdán és szombaton megvizsgálta. Legnagyobb sajnálatára ingyenesen, mert „a vizsgálatok teljesítése a városi orvosoknak közérdekű kötelességük". Ennek ellenére sokan szenvedtek ilyen betegségekben.[21] A házak többsége az egészségre károsan épült föl. A kis ablakok alig eresztettek be napfényt, a szobák levegőtlenek, nem fektettek le deszkapadozatot. Az újabban épített házakban azonban már figyeltek e hibák elkerülésére.[22]

A város hatósági – törvényben meghatározott – egészségügyi szolgálatot szervezett. Ezt az első világháború végén három városi és egy központi járási orvos látta el. A három állás nagyon kevés volt, a szakképzett emberek sokszor a tanyavilágba el se jutottak.[23] Nagy tisztelet övezte Paku Imrét, Makó tiszti főorvosát, és Hubert Mihály városi orvost.

Dr. Dobsa Lajos

Paku Imre (Makó, 1859–Makó, 1933. május 31.) szülei vagyonos gazdák – édesapja városi esküdttanácsos –, és amikor fiukat taníttatni kezdték, sokan gondolták, hogy urat akarnak nevelni gyermekükből. A hódmezővásárhelyi református gimnáziumból a pozsonyi állami gimnáziumba került, és ott érettségizett. Az orvosi diplomát Budapesten szerezte meg, gyakorló éveit a Rókus Kórházban töltötte. Makón 1891-ben nyitotta meg magánrendelőjét, de öt évvel később már városi főorvos. Az állami gyermekmenhely makói telepén is ő vizsgálta a gyerekeket. 1922-ben, 25 év közszolgálatának elismeréséül Csanád vármegye tiszteletbeli tiszti főorvosának nevezték ki. Halálakor a Makói Friss Újság így emlékezett meg róla: „Makó múltjának rokonszenves, jellegzetes régi alakjai egyre fogynak, soraik egyre gyérülnek, s velük lassanként elszáll, a múlt ködébe vész Makó múltjának egyik legérdekesebb és legtermékenyebb korszaka, a régi, jó, boldog

[21] Mv 1924. ápr. 5.; ML Polgm. jkv. 1927. 60.
[22] DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 230.
[23] Im. 1929. 231–232.; ML Tan. ir. 1935. 1921.

békevilág, amikor még értéke volt az embernek, tanultságnak, becsületnek s tekintélynek. Ma ismét kidölt a sorból Makó társadalmának egy régi, szolid oszlopa."[24]

Dr. Hubert Mihály

Hubert Mihály (Szabadka, 1870–Makó, 1940. december 8.) ugyanilyen „szolid oszlop" és elismert személyiség volt. Szülővárosában végezte a gimnáziumot, Budapesten az orvosi egyetemet. 1899-ig a szabadkai kórház segédorvosa, ezután Pitvaroson négy évig, Apátfalván három évig körorvos. 1906-tól Makó Újváros betegeit látta el. Bár nem nevezték ki, de főorvosként tekintettek rá 1929–1931 között. A világháborúban a sebesült katonáknak – saját házában – 14 ágyas korházat állított föl. Dolgozott a Vöröskereszt Kórházban is. Érdemeit a Vöröskereszt 2. osztályú díszérmével és a polgári hadi érdemkereszttel ismerték el. Kinevezték vármegyei tiszti főorvosnak, de ebből az állásából a három csonka vármegye egyesítése után fölmentették. Tagja a vármegye és a város képviselő-testületének is. Orvosa volt a makói rendőrségnek és a vasutasoknak. Amatőrként a városi filharmonikus zenekar hegedűse volt. A makói munkásbiztosító pénztár, majd később az Országos Társadalombiztosító Intézet egyik helyi szervezője és orvosa. E munkakörétől 1936 januárjában vált meg. A városi képviselő-testület nyugdíjba vonulásakor, júliusban köszönte meg 30 évi makói gyógyító tevékenységét. Az emlékezők szerint „különösen szerették a szegények, fáradhatatlan volt a betegek látogatásában, s ebben a tevékenységében igazán nem befolyásolta őt az anyagi oldal". Sokszor adott pénzt a szegény betegeknek orvosságra, de adakozott a Stefánia részére is. A zsidótörvény miatt, 1939 augusztusában nevét törölték a virilis névjegyzékből. Temetése néma tüntetés volt: „A gyászoló ház udvara zsúfolásig megtelt a résztvevők tömegével, mely tömegben a numerus clausust messze felülmúló arányban volt képviselve Makó keresztény társadalma. Megjelent az egyszerű koporsónál a város polgármestere egész tisztikarával, a rendőrség külön díszőrséget rendelt ki a volt rendőrorvos temetésére."[25]

1918-tól 1928-ig az ügyvezető tiszti főorvos Paku Imre, orvosok Hubert Mihály és Diósszilágyi Sámuel. Ez utóbbi helyett 1920. június 1-től Tóth Zoltán. Nincs kinevezett városi tiszti főorvos 1929–1931 között, de Batka Ferenccel (1929) betöltötték a harmadik állást. 1932-től 1937-ig ügyvezető tiszti főorvos Tóth Zoltán, kerületi orvos Hubert Mihály és Dobsa Lajos. Az 1936. évi IX. tc. végrehajtása után változások voltak. Az ügyvezető tisztiorvos beteggyógyítással nem foglalkozhatott, így csak a két

[24] MFrÚ 1933. jún. 1.
[25] VERMES ERNŐ 1929. 83.; Mv 1929. febr. 14.; MÚ 1936. jan. 10.; MÚ 1940. dec. 8.; MÚ 1940. dec. 10.

kerületi orvoshoz fordulhattak az emberek. 1938–1945 között Dobsa Lajos a tiszti főorvos, városi orvos pedig Tóth Zoltán és Sonkodi Sándor.[26]

Dr. Sonkodi Sándor 1904. november 9-én született Szegeden. Tanulmányait is ott végezte. 1930-ban avatták orvosdoktorrá. 1930-tól 1936-ig Makón a Csanádvármegyei Szent István Közkórház belgyógyász alorvosa volt. Közben belgyógyász szakképesítést szerzett. Végezte a boncolásokat, vezette a kórház laboratóriumát. 1936-ban kinevezték városi orvossá. Nevét Sonkovicsról Sonkodira változtatta. Elvégezte a tisztiorvosi, az iskolaorvosi tanfolyamot, egészségtanból tanári képesítést szerzett. 1940-től a vasútnál pályaorvos, illetve ellenőrző főorvos lett. 1941-től a posta Beteg Biztosítási Intézeténél kezelőorvosként is működött. Kinevezték a református polgári fiúiskola iskolaorvosának és egészségtan tanárának. Vezette a Stefánia, illetve a Zöldkeresztes csecsemő tanácsadást. A második világháború alatt hátországi hadiszolgálatot teljesített belgyógyászati osztályvezetőként a szegedi hadikórházban, majd a makói vöröskeresztes hadikórházban, mint kórházparancsnok. A háború végén a 13. hadikórházzal a frontra került. 1952-től körzeti orvosi beosztásban, 1954-től belgyógyász szakorvosként működött a makói kórház rendelőintézetében. 1958-tól a rendelőintézet vezető főorvosa lett. Meghalt 1981-ben. – 1931-ben feleségül vette dr. Ferdinánd Máriát, aki Kolozsvárott született 1906. április 11-én. Doktorrá avatták 1931. június 27-én. A Csanádvármegyei Szent István Közkórházhoz 1932. október 8-án nevezték ki alorvosnak. Belgyógyászati szakképzést szerzett. A második világháború után körzeti orvos lett. A kórház rendelőintézetében reumatológia szakrendelést tartott. Meghalt 1980-ban.

Dr. Sonkodi Sándor és felesége dr. Ferdinánd Mária

A képviselő-testület 1941. október 1-től még egy városi orvosi állást szervezett. Ezt a harmadik orvosi állást Nacsa Mihály látta el. Egy év múlva azonban bevonult katonának, és visszatéréséig Tóth Zoltán, majd Mécs Lászlóné Nagy Ilona vette át betegeit. A központi orvosi rendelő a D'Orsay (a mai Posta) utcában működött. 1930-ban a városi orvosok 5964 vényt írtak föl az államkincstár terhére.[27]

[26] Magyarország tiszti 1918–1944.
[27] ML Polgm. ir. 1943. 5813.

A magánpraxist folytatók száma folyamatosan emelkedett; szinte minden orvosnak volt magánrendelése. 1914-ben még csak tízről tudunk, de már a *Magyar városok monográfiája* sorozatban megjelent Makó című kötetbe 1929-ben az alábbiak kerültek bele: Bálint Nagy István gégeorvos, Batka Ferenc szülész, nőgyógyász, Batka István belgyógyász, röntgenológus, Böhm Sándor nőgyógyász, Diósszilágyi Sámuel belgyógyász, Hubert Mihály orvos, Istók Barnabás orvos, Joó Imre orvos, Klein József nőgyógyász, Rottenstein Antal gyermekorvos, Szabó Terézia belgyógyász, Tóth Zoltán orvos, Udvardy Mária gyermekorvos, Uray Vilmos sebész, kórházigazgató, Vajda Ferenc nőgyógyász. Fogorvosok voltak Bogdán József, Endrei Ármin és Fried Ármin. Fogtechnikusként kereste kenyerét Farkas Péter, Seress György és Weiszmann Lajos.[28] A makói orvosok száma folyton változott. 1930-ban 34-en dolgoztak, közöttük 5 fogorvos, 2 fogtechnikus. 27 bába a belterületen és kettő a külterületen működött. Ez a szám országos összehasonlításban közepes: Magyarországon 1926-ban egy orvosra átlag 1394 lakos jutott, Baján 660, Szegeden 889, Hódmezővásárhelyen 1382, Makón 1092. A kor szakemberei úgy gondolták, hogy ilyen sok orvosra nincs is szükség.[29]

Dr. Fried Ármin

Dr. Vajda Ferenc

A sok magánorvos boldogulását nehezítette a lassan bővülő ingyenes vagy kedvezményes betegellátás a kórházban, az állami gyermekmenhely rendelésén, a Betegsegélyező és Országos Munkásbiztosító Pénztárnál, majd az ezekből 1927-ben alakult Országos Társadalombiztosító Intézetnél. Az intézetnek egyetlen tisztviselője volt: Tarajossy Ödön titkár; egy főorvosa: Thury Lajos; négy kerületi orvosa: Hubert Mihály, Vajda Ferenc, Gera József, Juhász István és egy szakorvosa Bogdán József fogorvos személyében. Kedvezményes ellátást igényelhettek a Szeged Csanádi Vasútnál (a dolgozók), a Tüdőgondozó és Egészségvédő Intézetnél, az OTBA (Országos Tisztviselői

[28] BARNA JÁNOS 1929. 388.
[29] ML Polgm. ir. 1931. 840.; HENCZ AURÉL 1967. 173.

Betegsegélyezési Alap) valamint az ORBA (Országos Rendőr Biztosítási Alap) és a Cserba (Csendőrség Biztosítási Alapja) rendelésein.[30]

A városházán közegészségügyi bizottság működött. Tagjait a képviselők és az orvosok, állatorvosok, gyógyszerészek, lelkészek, jegyzők és tanítók közül választották. 1937-ben elhatározták Makó közegészségügyi programjának kidolgozását. Júniusban és decemberben rendszeresen tartottak közegészségügyi vizsgálatokat az élelmiszer-árusító helyeken.[31]

Dr. Mécs Lászlóné Dr. Nagy Ilona

Az ivóvízellátás jó volt. Bár nagynyomású vezetékes rendszer nem működött, az artézi kutak többsége megfelelt az igényeknek. Az ügyvezető tiszti főorvos vizsgálata szerint 1936-ban 42 kút vize volt ivásra alkalmas. A „jó ivóvíz" táblát 23 helyen akaszthatták ki.[32] Gondok a tisztálkodással voltak. Nyilvános gőzfürdő többnyire csak egy működött, az is egy héten két-három napig.[33] A Bacchus Rt-nek a Teleki u. 2. szám alatti 26 kádját évente 4-5 ezerszer használták. Az Erzsébet közfürdő azonban súlyos anyagi nehézségekkel küszködött, és a városnak időnként támogatást kellett megszavaznia, hogy a lakosság használhassa az egyébként egyáltalán nem korszerű gőzfürdőt.[34] A képviselő-testületben nem mindenki értett egyet a fürdés szükségességével. Az egyik jómódú, öntudatos makói parasztgazda szerint „elég, ha az ember otthon fürdik a kádban karácsonykor és húsvétkor".[35] Legnagyobb meglepetésére véleményével már kisebbségben volt. A város vezetése segítette a szegény sorsú gyermekek fürdőztetését. Így tett 1941-ben is, mert „hozzá kívánja szoktatni a fiatal nemzedéket a higiénikusabb életviszonyokhoz".[36]

A város felelősséget érzett az iskolás nemzedék iránt, ezért megszervezték az egészségügyi ellátásukat. A közegészségügyi szabályrendelet szerint az óvodásokat és

[30] DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 235.; ML Ti. 1938.
[31] ML Polgm. ir. 1931. 908.; ML Képv. jkv. 292/1937.
[32] ML Ti. 1936/1937.
[33] DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 230.
[34] ML Tan. ir. 1929. 16 680.
[35] EPERJESSY KÁLMÁN 21.
[36] ML Polgm. ir. 1941. 10 349.

az iskolásokat évente kétszer kell megvizsgálni. Joó Imre majd Tóth Zoltán vizsgálták a fiatalokat és oktatták az egészségtant. A több évi sikeres működés után S. Bálint György 1937-ben időszerűnek ítélte az iskolaorvosi intézmény végleges megoldását, összhangban több iskolával, amelyek saját orvost szerettek volna.

Dr. Bogdán József

Réthy Izabella tanárnő még 1933-ban kérte, hogy legyen a leányiskoláknak is orvosa. A város vezetősége egyet értett vele, hiszen az „egészségtan az a tantárgy, amellyel kapcsolatosan a női test és lélek problémái szóba kerülnek. A mai időkben igen fontos ezeknek a kérdéseknek a helyes megismertetése és fontos az is, hogy a leánygyermek bizalommal fordulhasson ahhoz, aki részére ezeket az ismereteket nyújtja. Ez pedig csak női iskolaorvos lehet" – írta a helyettes polgármester.[37]

Dr. Szilágyi Géza

[37] ML Tan. ir. 1920. 12 920.

A városi képviselők szerint mindenhol szükség van erre, ezért kérték a kormányt, hogy az összes iskolában bevezethessék az iskolaorvosi intézményt, és ezt az állam fizesse. Addig a város 300 pengőt utalt ki a leányiskolának.[38] 1938-ban az állam fizette a gimnázium iskolaorvosát, a várostól kapott támogatást a római katolikus egyházi iskola, és Makó fizette a felsőkereskedelmi és a polgári leányiskola orvosát, aki egészségtant is tanított. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1939. február 15-én Batka István személyében iskolaorvost nevezett ki a közép- és felsőfokú iskolákba, és díjazását is vállalta. A rendszeres orvosi ellenőrzés mellett megkezdték a tanulók tüdőszakorvosi és fogorvosi vizsgálatát is. Az eredmények az alábbiak lettek.

Betegségek	1939/40	1940/41	1941/42
Szívhiba	79	40	29
Látáshiba	52	33	20
Hallásbiba	14	5	5
Mandulabetegség	98	89	48
Gerincferdülés	57	31	24
Lúdtalp	259	49	10
Rossz fog	272	287	298
Sérv	3	1	2
Anyagcserezavar	2	4	4
Mellkas deformáció	10	2	11
Bénulás	1	4	5
Heine-Medintől semmi elváltozás	119	202	218

Batka István szerint „a súlyos idők adottságai következtében a gyermekek testileg gyengébbek, satnyábbak a békeidők gyermekeinél, ezért testi gondozásuk bír olyan fontossággal, mint lelki és szellemi képzésük". Kezdeményezésére és szervezésében a Makói Gazdák Tejszövetkezete részvételével tejakciót indítottak, amelyben majd minden oktatási intézmény részt vett. Az akciót Batka Istvánné Hoffman Lujza irányította, és egyúttal igyekezett a gyerekeket a helyes táplálkozással is megismertetni.[39] S. Bálint György lelkes híve volt a kezdeményezésnek, és a felsőházban is ismertette. Eszerint 1937. október 1. és 1938. június 1. között a város iskoláiban és az óvodákban 40 318 liter tejet osztottak szét. Az akció évekig folyt a város és a vármegye költségvetéséből, a befolyt jövedelem egy részét az iskolaorvosi állás fönntartására fordították. Az állami támogatás is megjött Zöld Kereszt segélyakció néven. A rászoruló gyermekek naponta két deci tejet és kenyeret kaptak reggelire, ebédre pedig valami kiadós ételt.[40]

Ha a tisztálkodás még nem is volt elterjedt gyakorlat, de a gyógyvízben és a marosi gyógyiszapban való hit, igen. Sokan jártak beteg végtagjaikat kezelni a város határában elterülő Gyilkos-tóhoz. Dobsa Imre halászmester a tó bérlője szerint vize alkalmas a csúzos és csont megbetegedések ellen. A képviselő-testület is reménykedett, hogy talán még gyógyfürdővárossá is alakulhatna Makó. A főorvos javaslatára Szűcs József képviselő indítványozta, hogy vizsgáltassák meg a vizét. Hajdu József főszámvevő szerint: „Ma, amikor csonka hazánk világhírű gyógyfürdőit idegen országokhoz csatol-

[38] ML Képv. jkv. 1937. 16.
[39] ML Polgm. ir. 1937. 26 697.
[40] FORGÓ GÉZA 1998. 15.

ták, fürdőkkel nem rendelkezünk, megbecsülhetetlen értéket képviselne a városra és a közre, hogy ha a Gyilkos-tó forrásaiból tényleg gyógyvíz és iszap törne elő." 1927-ben Riegler Gusztáv egyetemi tanár a Ferenc József Tudományegyetem Közegészségtani Intézetében megvizsgálta a tó vizét, és az alábbi következtetésre jutott: „a beküldött vízben található kevés oldott sók mennyisége, különösen kevés a mész, a magnézium és a klór, a kénsavas sók mennyisége pedig úgyszólván semmi, a kötött kénsav mennyisége ellenben aránylag elég sok. A víz zavarosságát a benne úszkáló anyagok okozzák, melyeknek túlnyomó része szervetlen, kis mennyisége szerves eredetű. A tó vize közönséges fürdésre alkalmas, de gyógyhatás tőle alig várható a benne oldott sók csekély mennyisége miatt." Egy liter vízben 550 mg volt az oldott sók mennyisége, míg pl. a dorozsmai fürdő tóban 1020 mg, Gyopárosfürdőn 1568 mg, a kakasszéki tóban 5671 mg. Gyógyhatásúnak 1000 mg-tól számították. Így Makó nem lett gyógyfürdő.[41] A Marosban fürdőzők közül többen tapasztalták, hogy ha a folyóparton iszappakolást tettek magukra, utána jelentős javulást éreztek. Batka István figyelt föl e népi tapasztalatra az 1930-as évek végén, 1940-es évek elején, és kezdte kutatni az okokat, sok hittel, de ekkor még nem sok eredménnyel.[42]

Dr. Batka István

Dr. Batka Istvánné Hoffmann Lujza dr.

A betegeket a Makói Önkéntes Mentőegyesület – amely 1924 augusztusában alakult, és székhelye sokáig a városi tűzoltóknál volt – szállította az orvoshoz vagy a kórházba. Az új mentőállomás 1928. augusztus 11-én nyílt meg a kórházzal szemben.[43] 1932-ben 645 alkalommal vonultak ki; ebből 110 esetben ingyenes elsősegélynyújtásra vagy betegszállításra. Járványos esethez 36-szor hívták a mentőket. 160 alkalommal a városi tűzoltók, néha még a városi hajdúk is segítettek. A mentőkocsival ebben az évben 16 000 kilométert tettek meg. Hozzájuk tartozott Makó, a központi járás, a kiszombori és a nagylaki járás is.[44] A mentőautó mellé 1940. május 20-án érkezett egy vadonatúj

[41] ML Tan. ir. 1927. 11 873.
[42] BATKA ISTVÁN 1989. 11.
[43] FORGÓ ISTVÁN 2001. 81.
[44] DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 238.; MFrÚ 1933. jan. 3.

Opel Kapitän. A város útviszonyai között azonban az autók gyakran képtelenek voltak eljutni céljukhoz, ezért gyakran alkalmaztak kétkerekű, lóvontatású kocsit vagy emberi erővel működő kétkerekű mentőkocsit.[45]

Ezekben az években a gyógyítás mellett egyre több makói orvos a megelőzést, a fölvilágosítást tekintette legfontosabb feladatnak. Szinte mindannyian egyetértettek Batka Istvánnal: „A mai anyagias világ csak azt szereti értéknek tekinteni, amelyet pénzzel mérnek, pedig mennyivel nagyobb vagyon az a csekély kis tudás, amelynek segítségével elejét tudnánk venni a magyarság pótolhatatlan vérveszteségének!"[46]

A Csanádvármegyei Szent István Közkórház

Csanád vármegye állandó közkórházának fölépítését már 1844-ben kezdeményezték, de csak 1866-ban nyithatta meg kórtermeit. Az egyemeletes, 85 ágyas épületet az Epreskertben emelték. Később ez lett a Délmagyarországi Közművelődési Egyesület (DMKE) internátusa. A napi betegforgalom kezdetben 30 volt, évi 11 000 ápolási nappal, majd a századfordulóra (1900) 70-80-ra emelkedett, 25-32 000 ápolási nappal. Ez már azt jelentette, hogy a kórház nem tudta ellátni feladatait.[47]

Dózsa Lajos, a kórház igazgató főorvosa 1900-ban bővítést vagy új kórház építését kérte a megyétől. Návay Lajos alispán egyetértett a tervvel, és sikerült a vármegye közönségét is mellé állítani. Az új épület területét 1901–1902-ben megvásárolták Diós Mihály, Faludi Ferenc, Török Lajos, Szabó István, Oláh János, Márton István, Breuer Gusztáv tulajdonosoktól.[48]

Az építés megvalósítására bizottságot hoztak létre. Az 1903 tavaszán meghirdetett pályázatra több terv is beérkezett. Szakmai bírálónak Alpár Ignácot kérték meg. Ő tervezte az ezredéves kiállítás történelmi csarnokát (a mai Mezőgazdasági Múzeumot), a tőzsdepalotát, az Osztrák–Magyar Bank (Nemzeti Bank) stb. épületeit. A bizottság több módosítással Hübner Jenő tervét ítélte megvalósíthatónak.[49]

Az építkezés azonban nem haladt előre, pedig égető szükség lett volna az új kórházra, mert a réginél oly állapotok voltak, hogy az már nem képviselte a humanizmust. „Egy kórház, melyben 10 m^2 légür mellett 90 ágy zsúfolva van elhelyezve, oly túltömött legyen, hogy ott 140, sőt egy esetben 155 beteg földön heverve volt betömve, közkórház jellegénél fogva is állami beavatkozást igényel"– írta Návay Lajos alispán jelentésében az 1904. évi helyzetről. A kórházban ekkor még – hivatalosan – mindig csak 85 férőhely volt, négy külön zárkával az elmebetegeknek. Az ellátásról az igazgató főorvos, két alorvos és természetesen az ápolók gondoskodtak.[50]

A kórházi bizottság Návay Lajos elnökletével (Hervay István főjegyző, Dózsa Sámuel főügyész, Kardos Sámuel, Dózsa Lajos kórházigazgató, Pártos Izsó, Mikes Gyula részvételével) tartott ülésén 1905. február 25-én megbízta Hübner Jenőt, készítse el a költségvetést, de ez nem lehet több 290 ezer koronánál, mert a minisztérium ennyit engedélyezett.[51] A költségeket végül 270 ezer koronában határozták meg. Az összeget

[45] ML Polgm. ir. 1940. 11 926.
[46] MÚ 1936. júl. 11.
[47] DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 232–233.
[48] CSML Csan. Képv. jkv. 1903. 21.
[49] CSML Csan. Képv. jkv 1903. 185.
[50] CSML Csan. alisp. jel. 1904-ről. 12. .; CSML CSM alisp. ir. 1928. 13 381.
[51] MÚ 1905. febr. 26.

pótadó kivetéséből és a régi kórház értékesítésének terhére, a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól fölvett 278 600 korona kölcsönből fedezték.[52]

A kivitelezésre is pályázatot írtak ki. A helyi újság azonnal a város iparosai érdekében szólalt meg: „Látjuk napnap után, tapasztaljuk, hogy Makó város iparosai minden téren kellőképpen megállják a helyüket. Különösen mondhatjuk azt az építő iparosokról, akik kellő felügyelet és ellenőrzés mellett a legmodernebb épület felépítését is a legjobban és minden hiba nélkül végzik el."[53] A megyei pályázat valóban csábító lehetett, mert 25 ajánlat érkezett rá. Ezek közül május 20-án Kövecs Antal makói mesterét választották, aki a munkát 1905. július 17-én megkezdte.[54]

A Csanádvármegyei Szent István Közkórház

Csanád vármegye új, Szent István Közkórháza 1906. augusztus 1-jén nyílt meg a betegek előtt. Az egyemeletes kombinált blokk- és pavilonrendszerű épületet 185 ágyra tervezték. Az előcsarnoktól jobbra az orvosi váró és rendelő, balra a fölvételi iroda, a földszint mindkét szárnyán két nagy kórterem és több kisebb betegszoba volt. Az emelet közepén műtő és a szükséges mellékhelyiségek. A jobb- és balszárnyon két-két kórterem. A szülészet önálló osztályt kapott. Valójában, ekkor még nem volt külön – mai értelemben vett – osztályokra fölosztva a kórház, és főként belgyógyászati betegségekre gondolva rendezték be. Minden szárnyon volt fürdőszoba és WC. A hideg és meleg vizet a pincében elhelyezett – gyakran elromló – benzinmotor szivattyúzta föl. A kórház telkének nyugati részén húzták föl az emeletes gazdasági épületet: földszinten gondnoki lakás, konyha, mosókonyha, fertőtlenítő; az emeleten a Szent Vince rendi ápolónővérek hálószobája, valamint kis kápolna kapott helyet. Az utcavonalban – a főépülettől jobbra

[52] CSML Csan. Képv. jkv. 1905. 162.
[53] MÚ 1905. ápr. 2.
[54] Diósszilágyi Sámuel 1929. 232–233.

– a másodorvos lakását alakították ki. Az udvarban pavilon épült az elmebetegeknek, tőle külön négy kórteremmel pavilon a fertőző betegeknek. A kórháznak saját artézi kútja, vízvezetéke és villanyvilágítása volt. A berendezése teljesen új, a kor színvonalán álló volt.[55] A fölszereléseket – amit lehetett – makói iparosoktól rendelték meg, így pl. a vasból készült bútorokat Kucses Károly mű- és géplakatos szállította. A berendezés költségei meghaladták a tervezetteket, ezért a gondok enyhítésére többen is adakoztak. Dessewffy Sándor csanádi püspök 1907 augusztusában tartott aranymiséje alkalmából 3000 koronát küldött a kórház javára.[56]

Dr. Uray Vilmos

Az új közkórház Dózsa Lajos irányítása alatt kezdte meg a gyógyító munkát. Halála után, 1913. május 1-jén Uray Vilmos sebészt nevezték ki utódjának.

Uray Vilmos (Ibrány, 1882. szeptember 25.–Szeged, 1950. március 16.), középiskolát Késmárkon, egyetemet Budapesten végzett, majd németországi tanulmányúton volt. Munkáját a nyíregyházi kórházban kezdte, majd a budapesti I. sz. sebészeti klinikán folytatta, ahol megszerezte a műtőorvosi vizsgát. A budapesti Vöröskereszt Kórházban már sebész alorvos, és innen pályázott a Csanádvármegyei Szent István Közkórház élére, amelynek vezetését 1913. május 1-től látta el. A világháború kitörésekor bevonult, és már augusztus 28-án Komorov környékén egy sebesültkórházzal fogságba esett. Szibériába került, ahol a hadifogolytáborok betegeit látta el. A cseh légió fogságba ejtette, és Vlagyivosztok mellé hurcolta. Ott egy hadifogolytáborban megszervezte és vezette a hadifogolykórházat. 1920 februárjában Kelet-Indiát megkerülve, s Szuezi-csatornán keresztül utazva hazatért. A kormányzó 1925-ben egészségügyi tanácsossá nevezte ki, majd 1930. október 18-án megkapta a Magyar Vörös Kereszt Érdemrendet. 25 éves makói jubileumát 1938. május 3-án ünnepelte, ekkor újabb kitüntetést, egészségügyi főtanácsosi címet kapott. Tagja volt a megyei törvényhatóságnak, a városi képviselő-testületnek. Alelnöke volt a Csanád Vármegyei Orvosszövetségnek és elnöke az Arad–Csanádi Takarékpénztár felügyelő-bizottságának. 1945-ben feljelentették, és Népbíróság elé állítot-

[55] MÚ 1906. aug. 1.
[56] CSML CSM alisp. ir. 1907. 8330.

ták. Bár fölmentették, a korábbi munkáját többé már nem láthatta el. Sebészettel foglalkozó dolgozatai jelentek meg. (Pl. *Vesedecapsulatio sublimatmérgezés* esetén. Orvosi Hetilap 1930. 46. szám.)[57]

Az új igazgató modern gondolkodást és európai tudást hozott Makóra. A kórházat 1914. január 1-től sebészeti (ide tartoztak a szülészeti és nőgyógyászati esetek is) és belgyógyászati (ide tartoztak a bőr- és nemi betegek is) osztályra tagolta. A sebészetet – az alapszabály értelmében – maga irányította, és országos hírűvé fejlesztette; a belgyógyászat élére Molitorisz Kálmán került.[58]

Az első világháború, a két forradalom és legfőképpen a megfelelő gazdasági vezetés hiánya 1918/19-re lezüllesztette a kórházat. Ebben az időben – Uray Vilmos hadifogsága miatt – Molitorisz Kálmán igazgatott haláláig (1919). Ekkor átmenetileg az alispán Istók Barnabás megyei főorvosra, Joó Imre helyettes járási orvosra és Bálint Nagy István szigorló orvosra bízta a betegek ellátását. A megyei közigazgatási bizottság 1920 februárjában úgy döntött, ha az igazgató főorvos sebész, akkor osztályos főorvosnak belgyógyásznak kell lennie. Uray Vilmos 1920 júniusában érkezett haza.[59]

Tabló dr. Uray Vilmos kórházigazgató 20 éves igazgatói jubileuma alkalmából

1. sor: Győri Gyula, Árva József, Tarnay Ivor, Bécsy Bertalan, Stingly Zsigmond, Sonkovics Sándor
2. sor: Kónya János, Tóth Aladár, Diósszilágyi Sámuel, Uray Vilmos, Felletár József, Szabó György, Szendy Horváth Imre; 3. sor: Gera József, S-né Ferdinánd Mária, Bogdán József, Dné Hencz Erzsébet, Juhász István,
4. sor: Tóth Jenő, Koncsek László, Kürthy Tibor, Bánáthy Péter, Ferenczy Endre Sándor
5. sor: M. Febronia, M. Albertina, M. Terézia

[57] VEREMS ERNŐ 1929. 114–115.; MFrÚ 1930. okt. 19.; MÚ 1938. máj. 3.
[58] CSML CSM alisp. ir. 13381/1928
[59] CSMHL 1920. jún. 19. 204.p

1920 júniusában nevezték ki Diósszilágyi Sámuel városi orvost osztályos főorvossá, akinek az érdekében, makói kisgazda küldöttség járt az alispánnál. Az új főorvosnak határozott elképzelése volt a kórház működéséről, és ezt több újságcikkben fogalmazta meg.[60]

A kórházban az igazgatóföorvos és az osztályos főorvos mellett csak egy alorvos dolgozott, ezért sokszor kellett segítséget kérni a magánorvosoktól, mert a fejenkénti 40-70 beteget egyszerűen képtelenek voltak ellátni.[61]

A makóiak és környékbeliek – Csanád–Arad–Torontál vármegye határain túlról is érkeztek betegek – már bíztak orvosaikban, gyakran jártak kórházi rendeléseikre. Kevésbé voltak elégedettek a betegápoló nővérekkel. Sőt az általuk elkészített gyógyszereket néha be sem vették, inkább a sokkal drágább gyógyszertárit választották, ha egyáltalán volt pénzük ilyesmire.[62]

Az orvosok munkája iránti bizalom növekedését jól mutatja az állandó magas betegszám is.[63]

A beteglétszám növekedése

Év	Betegszám	Ápolási nap
1907	1539	35720
1914	1866	56867
1920	1108	32323
1925	2416	54971
1931	3197	?
1936	4522	?
1943	5679	81515

1927-ben az igazgató jelentése alapján a betegek között 1414 férfi és 1258 nő volt. 1202 ember Makóról érkezett, 400 a központi járásból, 267 a nagylaki járásból, 270 a battonyai járásból, 321 a mezőkovácsházi járásból, 26 az eleki járásból és 106 a torontáli járásból. A megyén kívülről 80-an jöttek gyógyulást keresni a Szent István Közkórházba. Gyógyulva 1005 (484 férfi és 521 nő), javulva 1255 fő (711 férfi és 544 nő) távozott, de nem tudtak segíteni 256 emberen (120 férfi és 135 nő), és meghalt 131 beteg (85 férfi és 46 nő). Az orvosoknak 826 műtétjük volt, amelyből 340 nagyobb, 388 kisebb sebészeti, 52 nőgyógyászati és 47 szülészeti volt.[64] A harmincas évektől folyamatosan emelkedett a kórházba utaltak száma. A napi átlag szinte mindig kétszáz fő fölött volt.[65]

Az 1920-as években Uray Vilmos átszervezte a kórházat. 1921-ben Süsz Ferencet hívta szülész és nőgyógyász szakorvosnak, önállóvá a szülészeti és nőgyógyászati osztály 1929. január 1-től vált. Az orr- fül- és gégebetegek ellátására az irodalmi munkásságával kiemelkedő Bálint Nagy Istvánt kérte föl. Munkáját korai halála miatt Tóth Aladár vette át.[66]

---

[60] MÚ 1920. febr. 20.
[61] CSML. CSM alisp. ir. 1928. 13 381.
[62] MÚ 1920. febr. 20.
[63] MÚ 1920. febr. 20.; DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 324.
[64] CSMHL 1929. jún. 2. 389.
[65] MÚ 1943. febr. 13.
[66] DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 325.

Bálint Nagy István (Makó, 1893. január 1.–Makó, 1931. december 2.) édesapja hétgyermekes szabómester volt. Nehéz anyagi helyzetük ellenére fiát gimnáziumba, utána a budapesti egyetem orvoskarára íratta be. A háború alatt a 46. gyalogezred egészségügyi katonájaként szolgált, majd a szegedi hadikórházban dolgozott. Innen a csepeli hadikórházba került, ahol műtőorvos volt. 1920–22 között a budapesti egyetem fülgyógyászati tanszékén gyakornok. Doktori címét 1922-ben szerezte meg. 1923-tól a Csanád vármegyei kórházban az orr-, fül- és gégebetegeket látta el. 1929. január 1-től, az osztály létrejöttétől annak rendelő orvosa. 1926-ban negyed évig a bécsi klinikán gyakornok. Az Országos Társadalombiztosító Intézet és a Szeged–Csanádi Vasút szakorvosa. 1923-ban a Makói Reggeli Újság szerkesztője. 1925-től folytatott orvostörténeti kutatásokat, 1928–29-ben ösztöndíjas a bécsi Collegium Hungaricumban. A Neuburger-féle orvostörténeti intézetben folyatott tanulmányokat. 1931-ben a szegedi egyetemen egyetemes orvostörténelem című tárgyból magántanári képesítést szerzett, amit már nem tudott hasznosítani, mert egy betegkezelésen kapott fertőzésbe belehalt. Legismertebb orvostörténeti műve: *Kolerajárványok Csanád vármegyében* Makó, 1928. Több tanulmánya jelent meg az Orvosi Hetilapban, a Népegészségügyben és a makói napilapokban. Hozzáértéssel kutatta a múlt orvosainak életét pl. *Sámboky János (1531–1584) orvosi működéséről* (Orvosi Hetilap 1926. 17. és 18. sz.), *Sámboky János könyvtára* (Orvosi Hetilap 1926. 35. sz.), *Kéry (Bittner) Imre aradvármegyei főorvos szerepe az első csanádvármegyei cholerajárványban* (Orvosi Hetilap 1929. 39. sz.), de érdekelték néprajzi témák is pl. *A boszorkányok gyógyító és rontó kuruzslásairól* (Orvosi Hetilap 1928. 7. és 8. sz.), *Boszorkányüldözés Magyarországon* (Orvosi Hetilap 1928. 12. sz.). Hitelességét jól bizonyítja, hogy eredményeit Hóman Bálint – Szekfű Gyula *Magyar története* is fölhasználta. Szakközleményei is megjelentek pl. *Mandulakő esete* (Orvosi Hetilap 1926. 30. szám.), *Tapasztalatok a mandulaműtét utáni vérzéscsillapításról* (Orvosi Hetilap 1928. 7. sz.), *Tapasztalatok a nyelőcső lúgmérgezés okozta szűkületeinek korai és késői kezeléseiről* (Orvosi Hetilap 1927. 30. sz.), Gulácsy Zoltánnal közösen *A szájsebzések ellátása* (Orvosi Hetilap 1929. 52. sz.). Györffy István – egykori tanára a makói gimnáziumban – szomorúan írta halálakor: „Milyen fájdalmas, hogy azt a sok összehalmozott tudást mind magával vitte, mielőtt leírhatta ..."[67]

Dr. Bálint Nagy István

Tóth Aladár (Pécs, 1903. febr. 10.–Makó, 1976. febr. 21.) tisztviselői családból született. Iskoláit szülővárosában, majd Kolozsvárott végezte. Orvosi diplomáját a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerezte 1926-ban. 1926–27-ben a budapesti egyetem korbonctani intézetében volt tanársegéd, 1927–30-ban a II. sz. sebészeti klinikán műtőnövendék, közben sebész szakképesítést nyert. 1930–32-ben a gégeklinikán dolgo-

[67] VERMES ERNŐ 1929. 61.; GYÖRFFY ISTVÁN 1932.

zott, 1931-ben fül-, 1932-ben orr- és gégebetegségek tárgykörben szerzett szakképesítést. 1932-től 1975-ig, nyugdíjazásáig a makói közkórház főorvosa. Fő kutatási területe kezdetben a fül-orr-gégészetnek szinte minden diagnosztikai problémáira kiterjedt, később a hallásjavító műtétek kérdéseivel foglalkozott.[68] 1990-ben Makó városa posztumusz díszpolgári kitüntetésben részesítette és utcát nevezetek el róla.[69] 1991-ben makói házát emléktáblával jelölték meg. Portrészobrát – Kiss Jenő szobrász munkáját – 1996-ben, halálának huszadik évfordulóján a kórház épülete előtt állították föl.

Dr. Tóth Aladár

A szemészeti osztályt 1932-ben hozták létre, élére Szabó Györgyöt nevezték ki. Az új osztály ténylegesen a következő évtől működött.

Szabó György 1905. június 3-án született Makón. Édesapja, Szabó Zsigmond híres kocsigyártó volt, aki hazai és nemzetközi kiállításokon sok díjat nyert. Kilenc gyermeke közül a legfiatalabb, György tanult tovább. A makói gimnáziumban érettségizett, kitüntetéssel nyert orvosdoktori diplomát 1929-ben Szegeden. Ezután a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Szemészeti Klinikájára került, ahol a világhírű Grosz Emil tanítványa lett. Hat hónapig Berlinben volt ösztöndíjas. 1932-ben nevezték ki a makói kórház Szemészeti Osztályának főorvosává. 1941-ben Az uvea-tuberculosis pathológiája c. tanulmányával a Széchenyi Tudományos Társaság pályadíját nyerte el. A második világháború alatt rövid ideig katonai szolgálatot teljesített. Budapest ostromát, mint a Szemkórházban egyedül ottmaradt orvos élte át. A háború után újjászervezte a makói kórházi osztályt. 1946-ban a szegedi egyetem magántanára lett „A szem gümőkoros megbetegedései és gyógyítása" témakörben. 1963-ban – a makói orvosok közül elsőnek – kandidátusi fokozatot nyert el. 29 tanulmánya jelent meg a hazai és külföldi szaklapokban. Több olyan műtéti újítása volt, amelyet azóta is alkalmaznak. Megbecsült tagja volt a magyar és német Szemorvos Társaságnak. Tudományos és gyógyító munkája közben tíz évig a kórház igazgatóhelyettesi tisztét is betöltötte. Elnyerte a kiváló orvos címet és a munkaérdemrend arany fokozatát. Gyermekei orvosok lettek: Márta (*1937), György (*1939). Nyugállományba vonult 1975 júliusában. Meghalt 1982. augusztus 21-én.

[68] Magyar Életrajzi Lexikon. III. 790. STEPPER MAGDOLNA 1976.
[69] Címerek és díszpolgárok 1991. 28.

A Szent István Közkórházban a gyermekek gyógyítását nagyon fontos föladatnak tekintették, mégis a kis betegeket mostoha körülmények várták. Volt egy szoba nyolc ággyal a csecsemőknek, és 17 ággyal a gyermekeknek, ahol néha egy helyen két-három kisfiú-kislány feküdt. Gera József gyermekorvos 1935–40 között foglalkozott a gyermekekkel, de nem volt önálló osztálya. Ez az áldatlan helyzet 1941. szeptember 26-ig tartott, amikor Csernátony László gyermekorvos vezetésével külön csecsemő- és gyermekosztályt szerveztek.[70]

Dr. Szabó György

A kórház állandó helyhiánnyal küszködött a tervezettnél nagyobb betegforgalom miatt. 1925-re a helyhiány és az orvosi eszközök elhasználódása rányomta bélyegét a gyógyító-ápoló munkára. Tetemes hiányt tapasztaltak ágyneműkben, fölszerelési tárgyakban, de kopottak voltak a festések, rosszak a kerítések, és a vakolat is omladozott. Ekkor négy orvos, három alorvos, 13 Szent Ferenc-rendi betegápoló nővér, négy világi ápoló és két szülésznő, valamint húsz ún. altiszt dolgozott itt.[71] Az 1930-as években a személyzet jelentősen bővült. Az alkalmazottak (portástól orvosig) összlétszáma 1933-ban 65 volt.[72]

A vármegye 1926-ban angol kölcsönhöz jutott, és ebből – köszönhetően agilis igazgatójának – 2 milliárd 300 millió koronát a kórházra fordított. Az átalakítási munkák 1928-ban kezdődtek. A főépület középső részét befelé meghosszabbították, az új kétemeletes toldalékrészben helyezték el a gépházát és a szénpincéket. Az első emeleten két kórtermet, a másodikon az alorvosok és orvosgyakornokok (1926-tól 9 gyakornokot tarthatott a kórház!) szobáit és ebédlőjét alakították ki. A fertőző betegek operálására külön műtő épült. A nőgyógyászati, orr- fül- és gégebetegek részére új, jól fölszerelt

[70] MÚ 1941. szept. 27.
[71] MÚ 1925. jún. 7.
[72] MFrÚ 1933. febr. 18.

helyiségek szolgáltak. Szakszerűen elhelyezték a röntgenberendezéseket. 1933-ban hordozható készüléket is vásároltak, 1937-ben pedig a teljesen új röntgen-laboratórium és az orvosi laboratórium is elkészült. A gazdasági épület földszintes részére emeletet húztak, és odaköltöztek a betegápoló nővérek, világi ápolók és az egyéb kórházi alkalmazottak. Átalakították – főként bővítették – a konyhát, 1933-ban bevezették a diétás étkezést. Korszerűen fölszerelték a mosókonyhát is. Az elmebeteg-pavilonra 20 fő befogadására alkalmas emeletet építettek. A földszintre kerültek a bőr- és nemi betegek. Az igazgató főorvos lakása is bővült egy váró- és egy rendelőhelyiséggel (már 1920-tól kérte a bővítést). A kórházat alacsony nyomású gőzzel táplált, háromkazános fütés melegítette. Külön kazán dolgozott a műtőnek és a sterilezőnek. A higiénia szempontjából fontos volt a szennyvíz derítése és tisztítása is; ezt Priester-rendszerű szürőkészülékkel oldották meg.[73]

Az átalakítási munkák után Csanádvármegye Szent István Közkórháza a korábbi 185 helyett 250 ággyal rendelkezett: 76 belgyógyászati, 78 sebészeti, 40 szülészeti és nőgyógyászati, 22 elme-, 8 fertőző- és 26 bőr- és nemi beteget tudott ellátni. Makón ezzel jobb lett a helyzet az országos átlagnál, amely 1925-ben 358 ágy volt (100 ezer lakosra!), Csanád megyében 400![74]

Korcsmáros Imre Bp.-en működő szemorvos

Az ismert orvosok 1920–1945 között az alábbiak voltak: igazgató Uray Vilmos 1913–1944, főorvosok: Diósszilágyi Sámuel belgyógyász 1920–1945, Felletár József szülész és nőgyógyász 1928–1945, Tóth Aladár orr- fül- és gégeorvos 1935–1945, Cseh Imre 1938–1945, Szabó György szemész, Juhász István bőrgyógyász, Csernátony László gyermekorvos 1941–1945. Rendelő orvosok: Süsz Ferenc szülész nőgyógyász 1921–1928, Bálint Nagy István 1929–1931, Juhász István 1940–1943, Szabó György 1935–1945, Gera József gyermekorvos 1935–1940. A kórházban jelentős számban fordultak meg az ún. alorvosok: Aigner József, Apáthy Jenő, Árva József, Bölcskey Tibor, Csató Péter, Csetényi Artúr, Csombor Jenő, Daru István, Dobál Tibor, Ferdinánd

[73] Diósszilágyi Sámuel 1929. 235.; MFrÚ 1933. febr. 18.
[74] Hencz Aurél 1967. 230.

Mária (Sonkodi Sándorné), Galácz Lajos, György Gyula, Heblein Géza, Horváth Zs. János, Komlósy Péter, Majoros Ferenc, Nagy Dezső, Németh János, Pallagi Imre, Pankotay Sándor, Pontyos Ödön, Révész István, Sonkodi Sándor, Stringl Zsigmond, Szokolay István, Vajda Ferenc.[75]

Dr. Juhász István

A kórház a fejlesztések és átalakítások ellenére szinte állandóan anyagi csődben volt. Ráadásul az orvosok minden szegény sorsú beteget fölvettek. A betegek 20%-a munkáspénztári tag, 50%-a szegénységi bizonyítvány alapján az Országos Betegápolási Alap terhére részesült ellátásban. A számlákat benyújtották a betegbiztosítóhoz, amely nem mindig állta a költségeket, sőt a napi ápolási díjakat sem növelték az áremelkedés mértékével. A kórház – sebész igazgatójának köszönhetően (aki mellett többen kitanulták e hivatás nehézségeit) – különösen sok műtétet hajtott végre, magas költségekkel. Erre azonban a minisztérium nem volt tekintettel. Míg 1920-ban 120, addig 1926-ban 732 sebészeti operációt jegyeztek föl, de ezek anyagi hátterét nem tudták előteremteni.[76] 1932-ben majdnem 2000, 1936-ban már 3176 kisebb-nagyobb műtétet végeztek. Az emelkedésben szerepet játszott az is, hogy már orr- fül- és gége, szemészeti, szülészeti és nőgyógyászati beavatkozások is voltak.[77]

1930-ban miniszteri rendelet tiltotta meg, hogy minden szegény beteget fölvegyenek az Országos Betegbiztosítási Alap terhére, mert túlzónak találták a havi 17 ezer pengős ápolási költséget. Sőt ezután csak havi 8 ezer pengő általányt biztosítottak. Ez a vármegye szempontjából azért sem volt tisztességes eljárás, mert Csanád megye havi 30 ezer pengőt fizetett az államnak Országos Betegápolási Pótadó címen, és cserébe nem tudta ellátni saját betegeit. A sajtó is fölháborodásának adott hangot: „A miniszter tehát nem elégszik meg azzal, hogy e vármegye polgársága által befizetett pótadó jelentékeny

[75] DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL 1929. 235.; Magyarország tiszti 1918–1944.
[76] MÚ 1925. febr. 28.
[77] MÚ 1937. aug. 11.

részét fővárosi szociális intézmények számára megtakarítja, hanem még a mi betegeink ápolásához szükséges összeget is megkurtítja s külön második pótadó kifizetésére kényszeríti a vármegye közönségét."[78]

A vármegye közgyűlése 1930-ban Urbán Péter felsőházi tag vezetésével országgyűlési képviselőit küldte Vass József népjóléti miniszterhez, akitől bizonytalan ígéretet kaptak arra, hogy majd májusától némileg emelik a megtérített ápolási díjakat. Sokkal egyértelműbbek voltak a miniszter utasításai: 1. a fillérekig takarékoskodni kell; 2. a kórházat tehermentesíteni kell a gyógyíthatatlan betegektől és az elaggott, gyógyításra szoruló betegektől; 3. csökkentsék az ápolási időt.[79]

A helyzet később sem javult sokat, hiszen 1937-ben – az ország kedvezőbb gazdasági helyzetében – az alábbit írta a Makói Újság: „Egyet nem szabad soha a törvényhatóságnak megtennie, t. i. a visszafejlesztés munkáját. Amely kórház nem tart lépést a korral, nem szerzi be azokat az eszközöket, amelyek az orvosi tudás, haladás fokmérői s így a szenvedő emberiség javát szolgálják, ha takarékoskodik a betegek élelmezésén, ágy- és ruhaneműin, úgy a kórház pusztulásra van ítélve és jobb, ha nyomban becsukja kapuit."[80] A vármegye nem kívánt takarékoskodni a betegek terhére, és ahogy tudott, segített is a kórházon. A Belügyminisztérium a kórház általányát július 1-től 160 000 pengőről 181 000 pengőre emelte.[81]

A kórház ingatag gazdasági helyzetben maradt, és a költségeket megpróbálták lefaragni. Csökkentették az egy főre jutó ápolási időt: 1925-ben 22 nap volt, 1943-ban 14. Az országban is hasonló volt a helyzet: 1925-ben 28, 1935-ben 22 nap.[82]

A kórház kénytelen volt gazdálkodni. Földjei voltak a makói és csanádpalotai határban. Ezeket 1940 decemberében eladta, és az árán megvásárolta Saitos Gyulától a kórház mögött elterülő 3000 négyszögöles szőlejét a rajta álló házzal.[83] Az önellátásra való törekvés végett béreltek földeket az igási út mentén, és létrehozták sertéstenyészetüket is, amelyben 1942-ben 150-180 hízó volt. A megyei kórházbizottságnak ez ügyben szakértője S. Bálint György, a Makói Gazdasági Egyesület elnöke valóban értett a gazdálkodáshoz.[84]

A háború azonban mind közelebb jött, megnehezítve az életet. 1941. július 12-én a honvédelmi miniszter korábbi fölhívásának megfelelően közadakozásból létrehoztak egy vöröskeresztes kórházat. Az iparostanonc iskolában 100 ágyat szereltek föl. Vezető orvosa Sonkodi Sándor volt, ápolói pedig azok a makói nők, akik sikeres vöröskeresztes tanfolyamot végeztek.[85]

1943. február 8-ára a 200 ágyas tábori kórházat kellett berendezni Makón, amely az iparostanonc iskola épületében, a vöröskeresztes kórház bővítéséből alakult ki. A 38 fős személyzetet a régi Szöllősi gyógyszertárban helyezték el.[86] Már a front közeledtét jelezte, hogy 1944 tavaszán Ploestiből Makóra szállították a 4/606. számú német tábori kórházat és az 570/2. számú Sanitesparkot. A gimnázium, a leánypolgári és a reformá-

[78] MÚ 1930. márc. 9.
[79] MÚ 1930. máj. 21.
[80] MÚ 1937. jún. 25.
[81] MÚ 1937. jún. 25.
[82] HENCZ AURÉL 1967. 231
[83] MÚ 1940. dec. 4.
[84] MÚ 1942. dec. 3.
[85] DFH 1941. júl. 13.
[86] MÚ 1943. febr. 6.

tus fiúpolgári iskola megtelt sebesült német katonákkal. A város pedig megismerkedett a német orvosokkal és az ápolószemélyzettel.[87]

A Csanádvármegyei Tüdőbeteg-gondozó Intézet

A tuberkulózis (gümőkór) népbetegség volt. Kialakulásáért okolták a szegénységet, a hiányos táplálkozást, a megerőltető kétkezi munkát, a rossz ruházkodást, a kedvezőtlen lakásviszonyokat (zsúfoltságot, nedvességet, fűtés tökéletlenségét), a jó levegő és a napfény hiányát stb., de összefüggött a lakosság gazdasági helyzetével és műveltségével is. Joó Imre megyei tiszti főorvos 1931-ben megállapította, hogy a húszas években a tuberkulózis mint halálok elsősorban a napszámosok és iparosok között pusztított, de nagy számban estek áldozatául tisztviselők, cselédek és szolgák is. Makón tíz év alatt 821 ember hunyt el ebben a betegségben: 387 férfi, 434 nő. Földműves volt 87, napszámos 76, iparos 70, kereskedő 18, tisztviselő 15, cseléd és szolga 24, egyéb foglalkozású 12, foglalkozás nélküli 85 fő. Csanád–Arad–Torontál vármegyében ugyanekkor 4121-en haltak meg gümőkorban.[88]

A betegség halálozási arányszáma az alábbi volt: 1920–23 között 2,5‰, 1924–27 között 2,3‰, 1928–32-ben 2,3‰. Összehasonlítva az ország más területeivel itt nincs javulás.[89] Joó Imre adatai szerint azonban, 1932-ben 1000 lakosra vetítve már jelentős a változás, hiszen a halálozási arányszám már „csak" 1,3‰.[90]

Joó Imre szerint a gyógyulás föltétele a jó levegő, a megfelelő táplálkozás és a nyugalom. Ezt a társadalom akkori berendezkedése miatt nem tudta biztosítani. A tébécések kezelését mégis nagy nehezen megkezdték. Tüdőbeteg-gondozó intézeteket hoztak létre a fölkutatott betegek kezelésére. Európában Franciaország járt az élen 1901-ben. Magyarországon 1906-ban létesítették az elsőt Szombathelyen. A tüdőgyógyász orvosok szakképesítését az 1936-ban megjelent rendelet szabályozta.

A vármegyeházán 1937. május 8-án tartottak ez ügyben értekezletet, amelyen Petrányi Győző egyetemi tanár, akire a Belügyminisztérium a tuberkulózis elleni küzdelem megszervezését bízta, ismertette a kormány törekvéseit és a megye kötelességeit. A tanácskozáson Tarnay Ivor alispánon, Ferenczy Béla vármegyei főjegyzőn és Nikelszky Jenő polgármesteren kívül ott volt még Uray Vilmos kórházigazgató, Diósszilágyi Sámuel kórházi főorvos, Joó Imre tiszti főorvos, Juhász István az Egészségvédő Intézet főorvosa, és Kürthy Tibor kórházgondnok is. Döntöttek arról, hogy Makón az Erzsébet szeretetház felelne meg legjobban Tüdőbeteg-gondozó Intézet számára. Nagy szükség volt erre, mert a megyében, a kórházban biztosított néhány ágy kivételével nem volt megoldva a betegek kezelése és főleg a megelőzés.[91]

Joó Imre cikkekben ismertette a betegséget, az ellene való küzdelem fontosságát és a majdani föladatokat. „A Tüdőbeteg-gondozó Intézetben fog folyni az a nagy munka, amelynek tulajdonképpen nem a tüdőbetegek gyógyítása lesz a feladata, mert hiszen ez kórházi, szanatóriumi, kezelőorvosi munka, hanem feladata lesz a gümőkór megelőzése. Ennek az intézetnek az orvosai, védőnői az élettel szoros kapcsolatban lesznek, és egy-egy felkutatott és általuk nyilvántartott gümőkóros eset kapcsán környezettanul-

[87] HALMÁGYI PÁL 1989. 15.
[88] JOÓ IMRE 1931. 16–22.
[89] PETRILLA ALADÁR 1936. 142.
[90] JOÓ IMRE 1931. 11.
[91] MÚ 1937. máj. 9.

mány alapján állapítják meg a szükséges és lehetséges teendőket, és javaslatokat tesznek a hatóságoknak, eljárnak a kórházaknál, szanatóriumoknál és – ami végtelen fontos –, a beteg házánál személyes megjelenés útján adják meg a szükséges utasításokat és tanácsokat, úgyhogy lassankint köztudatba mennek a gümőkor elleni védekezés okszerű módjai."[92]

A Tüdőbeteg-gondozó Intézet megnyitása

1. sor: Dr. Dobsa Lajos, Dr. Uray Vilmos, Dr. Nagy Pál, x, Dr. Kászonyi Richárd, Dr. Ring Béla, Dr. Nikelszky Jenő, Dr. Diósszilágyi Sámuel; *2. sor (fejek):* Dr. Bogdán József, Kürti Galambos Tibor, Dr. Joó Imre, Dr. Issekutz Béla, Dr. Felletár József

A helyi lap 1937. augusztus 11-én számolt be arról, hogy „van már tüdőgondozó Makón". Megírta, hogy a kórházban működő Egészségvédő Intézetbe akarják telepíteni. Ezzel sokan nem értettek egyet, mert ott volt a nemibeteg-gondozó is.[93]

Az alispán a megyei kisgyűlésen 1937. december 4-én kijelentette, hogy a tüdőbeteg-gondozó intézet megnyitása időszerűvé vált, mert a Belügyminisztérium fölügyelete alatt működő „Tuberkulózis elleni küzdelem" mozgalom vezetőivel megegyezett.[94] Székhelye átmenetileg a Liget és a Gőzmalom utca sarkán álló házban volt, ahol „Pirkézéssel, tuberkulóziskutató reakciós eljárással" megállapítják, ki a fertőzött, és elkülönítik őket. Fő feladatnak az iskolások és az óvodások vizsgálatát tartották, valamint a megelőzést, ezért hordozható röntgenkészülékkel a tanyavilágba is ki akartak járni. A főorvosi teendőkkel Nagy Pál mátraházai orvost bízták meg.[95] A Tüdőbeteg-gondozó Intézet szervezeti és működési szabályzatát az 1938. március 26-i törvényhatósági ülésen fogadták el.[96]

---

[92] MÚ 1937. jún. 29.
[93] MÚ 1937. aug. 11.
[94] CSMHL 1938. jan. 8.
[95] MÚ 1937. dec. 2.
[96] CSMHL 1938. ápr. 2.

Az új főorvosnak nem volt könnyű megkezdeni munkáját. Először is hiányzott a megfelelő röntgengép, majd a villanyteleppel csak a polgármester közbenjárására tudott megegyezni.[97] Ezután Nagy Pál irányításával folyamatos lett a tüdőbetegek fölmérése és gondozása. Egy év alatt – 1939–40-ben – 1382 fő volt az újonnan megvizsgáltak száma, ebből tébécés volt 926, fertőző 79. A régi betegek száma 575. Végeztek 56 légmellműtétet, 11 tüdőmütétet. Szanatóriumba utaltak 59 beteget, kórházba 40-et; iskolaszanatóriumba illetve napközi otthonba 9 gyermeket.

A tüdőgondozónak azonban ekkor még mindig nem volt megoldva a végleges elhelyezése. Az 1938. július 4-i rendkívüli megyei közgyűlés arról döntött, hogy e célra átengedi a vármegye tulajdonában lévő Csanádvármegyei Erzsébet Szeretetház Leánynevelő Alapítvány Lonovics sugárúti épületét. Itt az országos Gyermekvédő Liga tartotta fönn árvaházát, majd csendőriskola céljára adták bérbe. A helyszínnel nem értett mindenki egyet, de 74 képviselő igent és csak négy – Fried Ármin fogorvos vezetésével – mondott rá nemet.[98]

A vármegye kisgyűlése 1939. április 29-én elhatározta, hogy Csanád–Arad–Torontálban három tüdőbeteg-gondozó körzet létesül. Központjuk a makói intézet lesz. 1. körzet: Kiszombor, Szőreg, Csanádpalota, Apátfalva, Pitvaros, Földeák; 2. körzet: Battonya, Mezőhegyes, Dombegyháza, Kevermes, Medgyesegyháza, Elek, Nagykamarás, Csanádapáca; 3. körzet: Mezőkovácsháza, Nagybánhegyes, Kunágota, Elek, Nagykamarás, Csanádapáca. E körzetekben tüdőbeteg-gondozó intézet négy településen volt: Makón, Battonyán, Mezőkovácsházán és Medgyesegyházán. Ezzel megyénk országosan az elsők között volt.[99]

1939 májusában érkezett meg az engedély a beköltözés előtti átalakításra. A költséges munkát 106 000 pengő állami támogatással kezdhették meg. A tervek szerint a fönntartást a vármegye, a város, az OTI és a Szeged–Csanádi Vasút közösen biztosította. Makó még 1936-ban 1000 pengőt utalt át; ezt 1939 áprilisában fölemelte 1500 pengőre mert főleg makóiakat kezeltek: 1938-ban a 947 vizsgált közül 715 volt a helybeli lakos.[100]

A tüdőbeteg-gondozó 1940. szeptember 26-án nyílt meg. Nagy Pál vezető főorvosnak egy évig egyedül kellett ellátnia a 48 fekvő beteget (negyvenet állami, nyolcat OTI-költségen). 1941 szeptemberétől Simenszky Gyula végezte az alorvosi teendőket. Az ápolást és élelmezést négy szerzetes nővér látta el. A főbejárattól jobbra az irodákat helyezték el, balra a betegosztályokat, de a főbejáraton át csak a tüdőgondozóhoz és az irodákhoz volt szabad bejárat. A középső szárnyépület egész földszintjét a tüdőgondozó foglalta el. „A belépőket – az első nap 16 beteg – kedves várószoba fogadta, kényelmes, barátságos székek, az asztalon virág. Az épület egyik részében a nem állandó beteget vizsgálják. A röntgenterem mellett van a tüdőtöltő asztal. Lent a férfiak betegszobái. Minden ágy mellé rádió fejhallgatót szerelt be Nagy Pál saját kezűleg. Fürdőszoba és étkező terem. A nők az emeleten. Az első lakó Ondrik Mária fiatal kaszaperi leány volt, aki tüdőfeltöltést is kapott." Az udvarra 48 fekvőágy került, és a városi elhelyezés ellensúlyozására több mint 500 facsemetét ültettek ki.[101]

---

[97] ML Képv. jkv. 1938. 78.
[98] MÚ 1938. júl. 6.
[99] MÚ 1939. ápr. 30.
[100] ML Képv. jkv. 1939. ápr. 17.
[101] DFH 1940. szept. 26.

Dr. Nagy Pál

A főorvos a műszerkészletet bőségesnek ítélte. Egyszerre 30 vértest-süllyedést lehetett beállítani. Villanysterilizáló gondoskodott az injekciós tűk, sebkezelés, gégekezelés, légmellkezelés stb. eszközeinek csíramentesítéséről. Volt kvarc a tüdőn kívüli, gümős és egyéb banális lobos (szokványos gyulladásos) megbetegedések ellátására. Szikék, ollók, peánok, kampók, a Kovács-féle légmellkezelő készülék, különféle tűk, csapoló és szívó szerkezetek stb. és megfelelő világítás szolgálta a kisebb műtéteket. A Siemens Progress típusú röntgengép szinte korlátlan átvilágítási és jó fölvételi lehetőséget teremtett. Stroboszkópos vizsgálatot is tudtak végezni, és kavernapunkciót (tbc-s üreg megcsapolása) is. Az első évben a beutalt 79 beteg közül 48 kapott légmellkezelést; ebből egyoldali volt 35, kétoldali 13. A légmellkezelések összes száma 415. Rekeszbénítást 10 beteg, Graf–Schmidt-plasztikát 1 beteg kapott. Természetesen a komolyabb beavatkozásra a kórházba vagy a szegedi klinikára szállították a betegeket.[102]

A hivatalos ünnepi megnyitót csak 1941. február 22-én tartották. Makóra érkezett Johann Béla államtitkár és Tomcsik József miniszteri tanácsos a kormány, Ángyán János és Petrányi Győző egyetemi tanárok a Tuberkulózis Elleni Országos Szövetség képviseletében. Az ünnepi beszédeket Feyér Miklós főispán, Ferenczy Béla alispán és Johan Béla államtitkár mondta. Szavaikat a rádió is közvetítette országos eseménnyé avatva az intézet átadását.[103]

A tüdőbeteg-gondozó nagyszerű munkát végzett, ezt még a kritikus sajtó is elismerte. Szükségességével a vármegye is tisztában volt, mert újabb tíz ágy költségeit biztosította. A Makói Újság pedig megállapította, hogy „a vármegyei tüdőbetegotthon igen szép eredményeket ért el máris. A betegek rohamosan híznak, javulnak s rövidesen vissza tudnak térni szokott munkájukhoz."[104]

---

[102] KH 1999. szept. 5. p.
[103] MÚ 1941. febr. 23.
[104] MÚ 1941. szept. 23.

A Stefánia Szövetség

Návay Aranka az első világháború alatt létrehozta a Vöröskereszt kebelében működő Makói Csecsemővédő Intézetet, és ezzel elvetette magját a Makói Stefánia Szövetségnek, amely alakuló ülését 1920. november 27-én tartotta. Elnöke Tarnay Ivor, társelnöke Návay Aranka, ügyvezető igazgatója Diósszilágyi Sámuel, orvosa Hubert Mihály, anya- és csecsemővédőnő Horváth Istvánné és özv. Németh Györgyné lett. Az öt alapító mellett 16 rendes és 62 pártoló tag volt. Az alapszabályban így fogalmazták meg céljukat: „egyrészt az egészségügyi, vagyis a szülés minél tökéletesebb lebonyolításának és az újszülött egészséges továbbfejlődésének biztosítása, másrészt szociális, vagyis közreműködés a születendő nemzedék gazdasági, erkölcsi és társadalmi létfeltételeinek megteremtésében és biztosításában."[105]

Návay Aranka

A Makói Stefánia Szövetség csatlakozott az amerikai vöröskereszt 1921-ben indult anya- és csecsemővédő akciójához, ennek 46. sz. intézete lett. Rendelőt nyitottak a Justh Gyula utcában, ahol a budapesti központ által kinevezett gyermekorvos Grün Sándor és Süsz Ferenc szülész dolgozott. A rendelőkben legalább három helyiségnek kellett lennie: várószoba, mérlegszoba és orvosi szoba. Az amerikaiak adták a fölszerelést, 100-120 db csecsemő „vándorkelengyét", és 1-2 szülészeti „vándorládát", valamint ruha- és élelmiszersegélyt az anyák részére. Működése alatt – 1922 januártól júniusig – 1809 gyermeket, 381 terhes nőt látott el, és 7920 védőnői látogatást jegyzett föl.[106]

[105] ML Ssz. alapszabály
[106] BÓKAY JÁNOS 1922. 35.

Fontos föladatnak tartották a fölvilágosítást, ezért az országban berendezett 56 intézet közül 27-ben voltak kiállítások és előadások, ahol ismeretterjesztő füzeteiket is kiosztották. Makón 8000 ember volt kíváncsi a népegészségügyi múzeum anyagára épülő kiállításra, amelyet új képekkel, rajzokkal egészítettek ki. Fő téma az anya- és csecsemővédelem, gyermekegészségügy, de megismerhették a tuberkulózist, alkoholizmust, fertőző betegségeket és a higiéniát bemutató tablókat is. A hat előadást háromezren hallgatták végig.[107]

Dr. Diósszilágyi Sámuel

Az amerikaiak fönntartotta intézetet 1922. július 1-től a Makói Stefánia Szövetség vette át, ekkor fejeződött be a tengerentúli vöröskereszt akciója.[108]

A Stefánia legfontosabb föladata a szülések egészséges és biztonságos levezetése volt, hogy ezzel is csökkentsék a magas csecsemőhalandóságot. Védőnői csak megfelelő képzéssel kaptak munkát, és rendszeresen kellett tanfolyamra járniuk. Tudásukra szükség is volt, hiszen a családi életről, a terhességről és a szülésről még ebben a korban is igen kevés ismeretük volt az asszonyoknak. A terhesség alatti és utáni életmódról sokszor csak a bábáktól hallottak. Pl. így: *Az öreg bába néni, az öreg Julcsa néni mondogatta énnököm, hogy micsinájjak. Mer anyósom monta, hogy hát ű harmadnap mán kimosott a konyhában. Akkor, mikor ketten marattunk, mindig monta: „Fiam úgy csináld, ahogy mondom. Në csinájj sëmmit nyóc-tíz nap, én gyüvök, akkor én röndbe töszlek, a kicsit is, kimosom azt a kis pëlënkát, nyóc-tíz napig. Akkor, ha az elmúlik – mer mindég akkor magyarázott, mikor ketten vótunk – anyósod akármilyen ügyes vót, të ne csináld. Énneköm fogadj szót.” Aztán asszongya „mikor a két hetet betőtöd, első*

[107] BÓKAY JÁNOS 1922. 33.
[108] ML. Jelentés a Makói Stefánia Szövetség 1922. évi működéséről

hétön mikor én mán nem gyüvök, akkor mëgfürdetöd a kicsit, kimosod azt a kis gúnyáját, sëmmit a világon në csinájj. Akkor mán az neköd elég megint nyóc napig. Csak feküdj lë, osztán pihenj. Akkor, mikor evvel végzöl, akkor mán – asszonta – a harmadik hétön annyit mögtöhetsz, hogy ëgy kicsit lëtörülgetsz, odabe csak. Kint még në moss, vagy ez az, hát ilyesmit nem löhet csinálni." Oszt én ezt úgy betartottam, na. Hiába, én szeretöm az öregöket möghallgatni, oszt betartottam.[109]

A Stefánia várószobája

Az országos eljárással összhangban a város is adott ki szabályrendeleteket. Pl. az 1920. október 11-én megjelentben meghatározták a város területén működő hatósági és magánszülésznők teendőit (csak oklevelesek kaphattak engedélyt), és a munkájukért igénybe vehető díjakat is.[110] 1932-ben új szülészeti rendtartást vezettek be. Első lépésben elrendelték a bábák elméleti vizsgáját, hiszen néha még a hőmérőt sem ismerték, sőt gondok voltak írástudásukkal is, pedig erre szükség volt, mert bábanaplót kellett vezetniük a szülésekről és elvetélésekről. A szülész főorvos 1937 márciusában megállapította, hogy a gyermekágyi fertőzések okozói – akaratlanul –, de sok esetben a bábák. Némelyikük „szétesö méhrák okozta gennyes folyásban, lábszárfekélyben, fogsipolyban, syphilisben, bőrexcémában" stb. szenved.[111]

Makón a húszas-harmincas években hat községi és 20-25 magánbába működött. 1932-ben három csoportra osztották őket. *A* A kívánalmaknak mindenben megfelel (2); *B* Továbbképzésre alkalmas (15); *C* Koruknál fogva legjobb lenne felváltani őket (5). A modern ismeretek lassan terjedtek közöttük. Még a Stefánia alkalmazta okleveles szülésznőkkel is gondok voltak. Ezért több alkalommal tartottak továbbképzést részükre a Stefániában, de csak kevesen jártak el.[112] Hévizi Sándorné Pásztor Rozália okleveles szülésznő 1936-ban 36 szülést vezetett, a városban 34-et, a tanyavilágban kettőt; 1937-

[109] MARKOS GYÖNGYI 1988. 46–56.
[110] MARKOS GYÖNGYI 1988. 44.
[111] ML Bábák 1937. 3087.
[112] Uo.

ben 30-at: 28-at belterületen és kettőt a tanyavilágban. Barcsai Kornélia okleveles szülésznő 1936-ban 47 szülést vezetett le, 1937-ben 59-et. Többnyire szegényjogon vették őket igénybe, azaz a városi szülésznő munkájáért nem kérhetett semmit.[113]

A Stefánia tevékenysége lassan hozott eredményt. Az országos központ sem volt megelégedve vele, és ez Grün Sándor vezetőorvos állásába került. Hiába magyarázkodott: „A makói nép éppen azon társadalmi osztálya (szegények) pedig, amelyik az intézetet látogatja, feleslegesnek tartja a fenntartást, ha a gyerek egészséges, hiszen még betegség esetén sem fordul mindig orvoshoz [...] A tisztviselői és intelligens középosztály irtózik a tömegrendelésektől. A módos gazdák még a védőnők otthoni látogatásait is rossz néven veszik, nemhogy az intézetbe elhoznák a csecsemőket." Süsz Ferenc szintén távozott; szomorúan írta 1923-ban: „senkitől sem kívánhatnók, hogy dolgozzék, ha nem fizetjük meg érte. Szívességet pedig csak attól és akkor kérhetünk, akinek és amikor szabad ideje van. A gyermekorvos hetenként 4-szer délelőttjét kell, hogy az intézetben töltse. Ezért ma egy hónapra 8 ezer koronát, szóval legföljebb csak annyit kap, amibe cipője javítása kerül, amit azalatt elpusztít."[114]

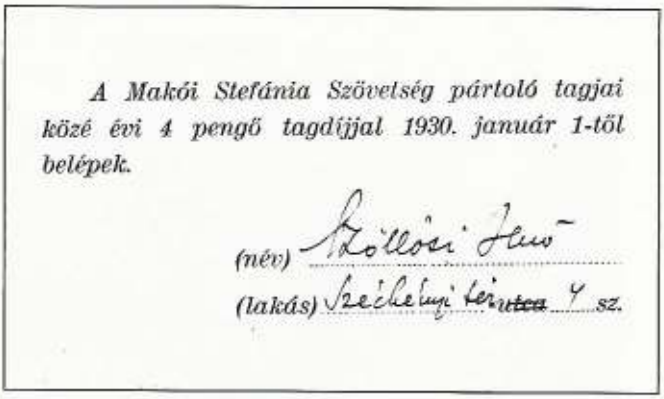

A Makói Stefánia Szövetség pártoló tagjai közé évi 4 pengő tagdíjjal 1930. január 1-től belépek.

(név) Szőllősi Jenő

(lakás) Széchenyi tér utca 4 sz.

Belépési nyilatkozat

Úgy látszik a pénz mégsem minden. A szövetség munkája szervezettebbé és sokkal eredményesebbé vált 1924-től. Ekkor került átmenetileg a vezetőorvos állásba Diósszilágyi Sámuel, majd ügyvezető igazgató lett. Szervezőmunkája és lelkesedése a következő években a városban kiemelkedő egészségügyi és kulturális intézménnyé tette a Stefániát! Zenei előadásokat is szervezett, és a befolyó pénzt az orvosi vagy szociális ellátásra fordította. Több lett a makói támogató, és az országos központ többnyire elégedetten tekintett Makóra. Mellé két új orvos érkezett: Klein József szülészorvosnak és Látrányi Sándor gyermekorvosnak. Még négy okleveles (egy vezető) védőnő és egy gondozónő dolgozott a Stefániánál. Látrányi Sándor 1927-ben távozott Makóról; helyére Gera József lépett, aki július 1-től vezető fő- és gyermekorvos lett.[115]

Gera József (Makó, 1896. október 24.–Budapest, 1946. március 12.) Középiskoláit Makón, az egyetemet Budapesten végezte. A világháborúban 1915–1918 között az orosz és olasz fronton szolgált és tartalékos hadnagyként szerelt le. Orvosi diplomáját 1922-ben szerezte meg, majd két évig a budapesti szülészeti,

[113] ML Ti. 1937.
[114] ML Ssz. ir. 1923. jún. 2.
[115] ML Ssz. ir.

két évig a gyermekklinikán dolgozott. 1927-ben hazaköltözött Makóra. Nem csak a Stefánia főorvosa, hanem az OTI, az OTBA, a SZCSEV gyermekorvosa is lett. A szülők bíztak tudásában, valószínűleg azért, mert nagy szeretettel foglalkozott a gyermekekkel. Több ismeretterjesztő cikket közölt a helyi lapokban. 1924-ben megkapta a vitézi címet. A tehetséges orvost a politika sodorta el. Ő lett az egyik alapítója a makói, majd a megyei nyilas pártnak. 1940-ben röplapok terjesztése miatt elítélték, ezért novembertől három évre felfüggesztették orvosi gyakorlatát, de átmenetileg még folytathatta. A nyilas hatalomátvétel után gyakorlatilag a párt vezetője lett. Szálasi Ferenc Gera Józsefet 1945 márciusában felmentette a pártépítés vezetőjének pozíciójából és a háromtagú kormányzótanács tagjának nevezte ki, 1945. április 24-én. Németország összeomlása után feladata Magyarország felszabadításával kapcsolatos ügyek szervezése lett volna. A háború után halálra ítélték és kivégezték.[116]

A Stefánia munkájának köszönhetően a csecsemőhalálozás az egyike lett a legalacsonyabbaknak a városok között: 1920–23-ban 17,3‰, 1924–27-ben 15‰, 1928–32-ben 13,4‰.[117]

Diósszilágyi Sámuel 1936-ban lemondott igazgatói állásáról, helyére Joó Imre vármegyei tiszti főorvost választották. Ő úgy vélte: „igen nehéz feladat lesz a páratlan agilitású elől" munkáját átvenni. Az 1937 áprilisában tartott tisztújításon jó hangulat uralkodott, mert a Stefánia működését támogatta a város, a megye, az országos szövetség, sok makói vállalkozás és magánszemély. A vezetőségbe alig kerültek új arcok: elnök Tarnay Ivor alispán, alelnök Nikelszky Jenő polgármester és Csepregi Imre prelátus; a szociális bizottság elnöke Felletár József orvos, elnöknője Tarnay Ivorné lett.[118]

Dr. Bókay János egyetemi tanárt Gorcsa Péter polgármesterh. fogadja

Helyiségük kezdetben a Justh Gyula utcában, majd az Országos Kereskedelmi Munkásbiztosító Pénztár Páva utcai épületében volt, ahol Hubert Mihály is rendelt. A képviselő-testület Tarnay Ivor kérésére 1928. január 16-i ülésén átadta a Széchényi tér 7. szám alatti, volt rendőrségi épület udvari helyiségeit a Stefánia Szövetségnek. (Ezeket 1930-ban visszavette, és az épületnek a Hunyadi utca felőli szárnyát adták át.) Az ünnepélyes megnyitót 1928. június 10-én tartották. Megjelent Bókay János egyetemi tanár és Keller Lajos, az Országos Stefánia Szövetség ügyvezető igazgatója. Az épület-

[116] VERMES ERNŐ 1929. 74.; MÚ 1940. okt. 9.; MÚ 1940. nov. 15.; MÚ 1940. nov. 17.; KARSAI ELEK 1988. 719.
[117] PETRILLA ALADÁR 1936. 142.
[118] MÚ 1937. ápr. 15.

ben váró, előkészítő, rendelő, védőnői lakószoba, tejkonyha, bölcsőde és fürdőszoba kapott helyet.[119] Istók Zoltán városi mérnök tervezte újabb rendelőt – immár a harmadikat – 1938. január 27-én avatták az orosz temetőnél, az akkori Fehér Óvoda mellett. Így már ez a szegények lakta városrész is megkapta a maga anya- és csecsemőgondozó épületét. A házban volt rendelő, váró, elkülönítő és gondozónői szoba.[120] 1940 őszén a Stefánia újból költözött, ezúttal a Lonovics sugárúti, akkori tüdőbeteg-gondozó épületébe. Főtéri helyiségeit a szegénygondozó és a városi központi rendelő vette át.[121]

Dr. Felletár József

Ádám Ilona kezelte a nagy reményekkel megindított tejkonyhát. 1928 októberében még csak 18 anyát látott el 199 adag élelmiszerrel, decemberben már 50 fő kapott gyógytejet és mesterséges tápszereket. Gera József főorvosnak kezdetben minden tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a tejkonyhát életben tudják tartani. Szerinte „a csecsemőgyógyítással foglalkozó orvos végső menedéke a tejkonyha, éppen úgy, mint a sebészorvosnak a kés. Valóban nem túlzott az az orvos, aki a tejkonyhát a beteg csecsemők gyógyszertárának nevezte." Kollégája Süsz Ferenc nemigen értett ezzel egyet, úgy gondolta, szükség sincs rá. A tejkonyha azonban működött, és 1929/30 telén 30 csecsemő kapott tejet vagy gyógytápszert innen. A tejkonyhán 1943-ban már 3690 liter tejet dolgoztak föl.[122]

Nem volt hosszú életű azonban a szövetség 12 ágyas bölcsődéje, amelyet az anyák azért nem vettek igénybe, mert a Stefánia főtéri épülete távol esett attól a két

[119] ML. Képv. jkv. 1928. jan. 16.
[120] MÚ 1938. jan.. 28.
[121] ML Polgm. ir. 82/1942.
[122] ML Ssz. ir. 1929.; MFrÚ 1930. ján. 28.

városrésztől – Honvédtól és Vertán-teleptől –, amelynek lakosai leginkább rászorultak volna. A védőnők szerint 1930 nyarán e két városrészben 35 csecsemő volt veszélyben, mert az édesanyák dolgoztak a földeken, és a kicsiket nagyon hiányos gondozás és fölügyelet mellett hagyták otthon.[123]

Szöllősi Jenő gyógyszerész

A Stefánia szociális bizottságot is alakított, amely igyekezett fölkarolni a szegényeket. Munkájában a makóiak jótékonyságára támaszkodott, valamint a MANSZ (Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége) és a város jóléti bizottságára. 1936-ban a városházán tartott karácsonyi ünnepségen 800 pengőt és 1 vagon fát, 428 kg lisztet, 103 kg zsírt, 107 kg cukrot és 270 karácsonyi csomagot (főképpen ruhát) juttattak a rászorulóknak.[124] Rendszeresen osztottak babakelengyét, gyermek- és felnőttruhát, tisztálkodó szert valamint élelmiszert. Munkát kerestek, és élelmet (reggelit és ebédet) adtak a gyermekágyas anyák részére, de létrehoztak házasságokat is.[125]

Megszervezték az *Anyák iskolája* ismeretterjesztő előadássorozatot is. 1933 januárjában Grün Sándor *A Stefánia célkitűzései*, Gera József *Makói káros népszokások és babonák* címmel, a lelkészek pedig a gyermeknevelés felelősségéről beszéltek.[126]

Az 1921. évi jelentés szerint 1165 rendelésen 407 beteg csecsemőről gondoskodtak, a védőnők 951 anyánál 3218 látogatást tettek. 1929-ben – nagyon rossz anyagi

[123] ML Ssz. ir. 1929.: MFrÚ 1930. jún. 28.
[124] MÚ 1936. dec. 30.
[125] ML Ssz. ir. 1920–1930.
[126] MFrÚ 1933. jan. 6.

körülmények között – 364 anya jelent meg a rendelésen, közülük 64-et utaltak kórházba. 207 terhes és 59 gyermekágyas anyát vettek gondozásba. A 729 élve születettből (elhalt 88) 634 csecsemőt gondoztak, ebből 37 halt meg. Elláttak még 11 kisgyermeket. Orvosi vizsgálatra 2079 esetben csecsemőt, 964 esetben kisgyermeket vittek el. Terhes anyánál látogatást tettek 281 esetben, gyermekágyas anyát 1294, csecsemőt 4734, míg kisgyermeket 5039 esetben látogattak meg a védőnők. Diósszilágyi Sámuel beszámolójából tudjuk, hogy 1927-ben egy éves kora előtt 126 csecsemő halt meg, ami 10,7%-os arányával jelentős javulás a korábbi 15-17%-hoz képest.[127]

Breuer Zoltán gyógyszerész

Csanád vármegyében 1920 és 1929 között egyéves kor alatt meghalt 9902 gyermek. E rettentően nagy számnak „a célszerűtlen táplálás és nem utolsósorban a szülők tudatlansága vagy bűnös hanyagsága" és az alábbi betegségek voltak okai: veleszületett gyengeség 3684, gyomorbélhurut 2397 (főleg nyáron), légúti bántalmak 1735, idegrendszeri betegségek 1176, járványos fertőzések, vérkeringési bajok 74 és egyéb 630. A legtöbb halálozás a nyári hónapokban volt.[128] Tehát akadt mit javítani. Igaz, a makói orvosok nem mindenkor értettek egyet a Stefániával, de munkáját ha lassan is, igyekeztek segíteni. Ehhez hozzájárult Joó Imre megyei főorvosnak a vármegye népmozgalmi adatait tartalmazó könyve (1931) és számos írása a helyi lapokban, valamint Gera József sok ismeretterjesztő cikke is. Csernátony László a Szent István Közkórház gyermekorvosa pedig kiadta az *Anyák kiskátéja* (1941) című füzetét. Ebből az olvasni tudó édesanyák megismerkedhettek az újszülöttek és csecsemők tulajdonságaival, fejlődési adataikkal, táplálásukkal, ápolásukkal, gondozásukkal, a leggyakoribb betegségekkel és ellátásukkal.[129] Összességében megállapítható a Makói Stefánia Szövetség áldásos egészségügyi és szociális működése.

[127] ML Ssz. ir. 1921., 1928 és 1930.
[128] Joó Imre 1930.
[129] Csernátony László 1942.

A Stefánia föladatait az 1940. december 13-án megalakult Országos Egészségvédelmi Szövetség makói fiókja vette át. Elnöke Bécsy Bertalan polgármester, társelnök Felletár József kórházi főorvos, alelnökök Ferenczy Béláné, az alispán neje és Bécsy Bertalanné. Ügyvezető titkár Dobsa Lajos tisztiorvos. Az új szervezet az anya- és csecsemővédelmen kívül föladatának jelölte meg a tüdőbeteg-gondozást, a nemi betegségek elleni küzdelmet, az iskolafogászatot és mindenféle népbetegség elleni harcot. Ezért akartak minden községben jelen lenni.[130]

Gyógyszertárak

A makói gyógyszertárak történetét kutatva 1780-ig kell visszamenni. Ekkor alapították a város első „apothecá"-ját, Isteni Gondviselés címmel. 1920–1945 között nyolc gyógyszertár szolgálta a város betegeit. Innen szerezték be szükségleteiket az orvosok és sok esetben a kórház is. Ezek közül kettő reáljogú (Isteni Gondviselés, Reményhez) hat pedig személyi jogú (Őrangyal, Szent László, Megváltó, Szent István, Ferenc Ferdinánd, Kossuth).[131]

Gyógyszertár neve és alapítási éve	Helye	Tulajdonosok
Isteni Gondviselés (1780)	Szegedi u. 2/A., majd Széchenyi tér 8. (1942)	Sándor Zsigmond 1917–1936 Istók Irén és Istók Margit 1937–1950
Reményhez (1844) majd Városház (1939)	Széchenyi tér. 4.	Rácz Egon 1914–1921 Kardos Miklós 1922 Szöllősi Jenő 1923–1944
Őrangyal (1873)	Széchenyi tér 21.	Breuer Zoltán 1911–1928 Adamkovits Ádám 1929 Hajnal Miklós 1930–1950
Szent László (1882)	Vásárhelyi u. 44.	Kudar Lajos 1908–1921 Kerbolt Dániel 1922 Kiss Jenő 1922–1923 Kiss Jenő örökösei 1924–1940 Kiss J. Ernő 1941–1950
Megváltó (1902)	Arany János u. 2.	Ember József 1917–1950
Szent István (1907)	Szent István tér 3. majd Apaffy u. 2/a.	Jenei Székely Zoltán 1911–1921 Tóth Géza 1925–1931 Varró Aladár 1932–1950
Ferenc Ferdinánd (1914) majd Sas	Tulipán u. 4. majd Návay Lajos tér 2.	Radó Sándor 1914–1922 Balogh István 1923–1924 Rácz Jenő 1925–1950
Kossuth (1926)	Dessewffy tér 19. majd 25/b. (1933)	Király Mihály 1926–1950

[130] MÚ 1940. dec. 14.
[131] SZABÓ JENŐ 1990.; SZABÓ ISTVÁNNÉ 1983. 25–27.

Matheser Jenö gyógyszerész

Érdekes, hogy a nyolcadik gyógyszertár alapítási kérelmét a város képviselő-testülete 1923. január 25-én elutasította, mert „a meglévő 7 gyógyszertár a város mintegy 38 000 főnyi lakosságának a szükségletét teljesen fedezi, sőt a lélekszámot alapul véve azt meg is haladja, és így esetleges új gyógyszertár a többiek fennállását veszélyeztetné." Ami nem sikerült Nyilassy Ágostonnak és Stenszky Gyulának, sikerült Király Mihálynak, mert az ő kérelmét 1925. december 19-én már engedélyezték, és 1926. február 8-án meghatározták a helyét is: „[...] a Dessewffy térnek, illetve Kossuth utcának az innen Püspök háztól a Kürt utca kereszteződéséig terjedő részt".[132]

Kétségtelen, hogy Makó leghíresebb gyógyszerésze Szöllősi Jenö (Antalfalva, 1893. január 18.–Budapest, 1946. március 19.) volt. Karlsruhéban és Budapesten szerzett gyógyszerészi és jogi végzettséget. 1923-ban Makón vásárolt gyógyszertárat. Tagja volt a városi képviselő-testületnek és megyei törvényhatósági bizottságnak, 1939-ben országgyülési képviselő, Szálasi híve. Bárdos Pál emlékezésében olvashatjuk: „Láttam például a Szöllősi-patikát, a szép, emeletes ház sarkán, s a patikust, aki zöldkeresztes Bayer aszpirinos dobozokat adott nekem játszani. Sok-sok dobozt, építőkockának használtam őket. Kaptam ezen felül számolatlan barackokat a fejemre. És emlékszem, hogy veregette a patikus Nagypapa vállát. – Nem lesz semmi baj, Samu bácsi. Máskor is volt zsidózás, nem igaz?"[133] Tévedett. Sem Samu bácsi, sem a patikus nem élt már sokáig. Szöllősi Jenö az 1944. október 15-i nyilas puccs után miniszterelnök-helyettes lett, amiért a népbíróság halálra ítélte. Gyógyszertárát 1944 őszén földúlták. Maradék készletét Ember József vette át, és rendezte polgármesteri utasításra.[134]

*

Makó közegészségügyi helyzete komoly változáson esett át 1920–1945 között. A dualizmusban megkezdett, tudatosan irányított fejlődés lassan kezdett eredményeket hozni. A városban kiváló orvosok működtek, akik közül többen szívvel-lélekkel betegeikért éltek, je-

[132] ML Képv. jkv. 1923. 59.; 123 /1926.
[133] BÁRDOS PÁL 1982.
[134] ML Polgm. ir. 1944. 22 467.

lentősen javultak a születendő gyermekek és az édesanyák kilátásai, mert értük már tanult gyermekorvosok és szülészek küzdöttek (pl. Süsz Ferenc, Gera József, Felletár József), szervezték a makói nép ismereteinek bővítését (Stefánia, Joó Imre), sőt orvostörténeti kutatásokat is folytattak (Bálint Nagy István, Diósszilágyi Sámuel). Jelentős eredmény volt, hogy megindult az eredményes küzdelem a gümőkór ellen, és nem utolsósorban a Csanádvármegyei Szent István Közkórház kiemelkedően eredményes intézménnyé vált, olyan orvossal az élén, mint Uray Vilmos, aki ráérzett, hogy kiből válik jó szakorvos, és azokkal körbe is vette magát. Ez az időszak megteremtetette az alapjait a további fejlődésnek.